

ARM Diss. B-26585

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

DOKUMENTAALFILMID EESTI NSV AJALOO

ÕPPEVAHENDITENA

Diplomitöö

Väljataga, Maie

Juhendaja: M. Lõhmus

TRÜ NSVL ajal. kat.
nr. 1680.

Ta11inn, 1962.

S I S S E J U H A T U S .

Kooli ja elu vaheliste sidemete tugevdamine nõuab otsustavaid muudatusi mitte ainult õppeprotsessi ülesehituses vaid ka erianete metoodikas. Õpetava materjali näitlikustamiseks tuleb otsida ja leida võimalikult mitmekesiseid vahendeid! Tunni efektiivsuse tõstmiseks tuleb vältida teafaktselt ülesehitatud tunde, tuleb leida uusi vahendeid ja võimalusi läbivõetud materjali kinnistamiseks."¹⁾

Ajaloo tunni näitlikustamise seisukohalt on olnud seni peamiselt juttu tahvliskeemide, kaartide, ilukirjanduse, maalikunsti jms. kasutamisest. On osutatud ka diapositiividele ajaloo õpetamise meetodite mitmekesistamisel ja ajaloolise materjali konkretiseerimisel.²⁾ S. Lepiku diplomitöös "Õppetöö näitlikustamisest ajaloo tunnis"³⁾

---

1) Вопросы новаторства эффективности урока,
Узг. Анаг. Тег. Наук, Москва, 1959

2) vt. näit. Nikiforov, D., Näitlikkus ajaloo õpetamisel,
ERK, Tln, 1957

3) S. Lepik, diplomitöö "Õppetöö näitlikustamisest ajaloo-
tundides," TRÜ NSV Liidu ajaloo kateeder, Tartu, 1955.

leiavad käsitlust kõik eelpoolnimetatud tunni näitlikustamise vahendid, kuid äärmiselt vähe on pööratud tähelepanu kinofilmide kasutamisele õppetöös.

Juba suured vene pedagoogid A.S.Makarenko ja N.K.Krupskaja rõhutasid filmi ulatuslikku tähtsust õppeprotsessis. N.K.Krupskaja ütles: "Mingite sõnadega pole võimalik jutustada seda, mida on võimalik näidata kinos!"¹⁾

"Kõige aktiivsem maailma tunnetamine toimub nägemise ja kuulmise abil, ja neid kahte tunnetusallikat ühendabki endas õppefilm."²⁾

Kinofilmide kasutamise vajadusele õppeprotsessis on juhitud tähelepanu juba UK(b)P Keskkomitee otsustes koolide töö kohta 25.aug.1931.a. ja 25.aug.1932.a.³⁾ 1958.a.seaduses "Kooli ja elu sidemete tugevdamisest" märgitakse vajadust suurendada õpetamise näitlikkust, ulatuslikult kasutada kino, televisiooni jms., jagu saada abstraktsusest teaduste aluste õpetamisel.⁴⁾

-
- 1) Крученая, Н.К., Обрисуи и воспитание в кино, Тиз. соз. в десяти годах, том III, Москва, 1959, стр. 89
  - 2) Архангельский, С.И., Школьное кино, Тиз. ун-в. изд. Мин. прос. РСФСР, Москва, 1959, стр. 18
  - 3) в. Партня о кино, Обрисуи материалов, Москва, 1939, стр. 35
  - 4) Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest meie maal, ERK, Tln, 1958, lk. 19

Kuid vaatamata sellele filmide tegelik kasutamine koolides on seni olnud väga tagasihoidlik.

1961.a.Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil vastuvõetud uues programmis on pööratud suurt tähelepanu edasistele ülesannetele hariduse ja kasvatustöö alal. Programmis on rõhutatud, et üheks tingimuseks, mis tagab kasvava põlvkonna õpetamise ja kasvatamise kõrge taseme on uurimate tehniliste vahendite - kino, raadio ja televisiooni laialdane rakendamine koolides.¹⁾

NLKP programmist lähtudes on lähemalt peatunud ajaloo õpetamise ülesannetel NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses "Mõningatest muudatustest ajaloo õpetamisel koolides", kus märgitakse, et "ajaloo tunnis tuleb esitada käsitletavat materjali veenvalt, emotsionaalselt, õpilastele arusaadavas vormis, et aidata kaasa marksistlik - leninliku maailmavaate kujunemisele õpilastes!"²⁾

Koolide senised, kuigi mitte veel ulatuslikud kogemused on tõestanud, et üheks efektiivsemaks tunni näitlikustamise vahendiks on õppefilm. Õppefilmil on teiste näitlike vahenditega võrreldes rida eeliseid, mis muudavad

1) vt. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, ERK, Tln, 1961, lk. 115

2) О некоторых изменениях в преподавании истории в школах, сборник "Вопросы идеологической работы", Тоснамитиздат, Москва, 1961, стр. 144-145

ta paljude õppematerjalide käsitlemisel asendamatuks.

Filmi kaudu saab näidata mitmesuguseid objekte, näitusi ja protsesse liikumises ning arengus.

Ajaloo alaste õppefilmide kasutamine tunni näitlikustamisel omab suurt õpetuslikku ja kasvatuslikku tähtsust, süvendab õpilaste teadmisi, muudab ajalootunnid ja ajaloo õppimise huvitavamaks ja mitmekesisemaks. Ajaloo õpetamisel ei ole küllaldane ainult ajalooliste sündmuste ja faktide esitamine, vaid on vaja, et õpilased tunnetaksid ka nende sisu kogu elulist rikkust. Teadmised, mis õpilased omandavad ajaloolistest sündmustest, mille kohta on kasutatud õppefilme, on palju konkreetsemad ja püsivamad. Õppefilm ajaloo tunnis peab saama õpetaja töös massiliseks vahendiks. Suhteliselt kõige laialdasema leviku on saanud õppefilmi kasutamine üldse, ja ka eriti ajaloo tunnis, Ukraina NSV-s. Sellealaseid kogemusi jagab L.V. Tšaško ajakirja "Соборская педагогика" lehekülgedel. Autor näitab, kuidas kino aitab õpetajal kujundada õpilastes õigeid, konkreetseid kujutlusi ajaloolistest sündmustest. Käsitlemist leiab ka kinotundide metoodika, on toodud huvitavaid andmeid selle kohta, kuidas filmide kasutamine ajalootundides aitab tõsta õpilaste

teadmiste kvaliteeti. Ukraina NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi uurimused täestavad veenvalt, et õppefilmide kasutamisel tunnevad õpilased õpitud materjali sügavalt ja konkreetselt veel aasta pärast. Filmi kasutamine tunnis lühendab õpilaste koduse õppetöö aega, seda eriti ajaloo, rohkem kui kaks korda.¹⁾

Paraku on aga meie vabariigi koolides õppefilmide kasutamine veel väga tagasihoidlik. Eesti NSV Haridusminister sm. F. Eisen oma ettekandes Tallinnas haridusala töötajate aktiivi vabariiklikul koosolekul 8. jaan. 1962.a. märkis, et veel paljud koolid suhtuvad lubamatult ükskõikselt õppefilmide kasutamisesse.²⁾

Õppefilm kui silmapaistva väärtusega näitlik vahend peaks lähemal ajal leidma endale kindla koha ka meie vabariigi koolide ajalootundides. Et lähemalt tutvuda õppefilmide kasutamise küsimustega, viibisid rida meie vabariigi õppejõude ja metoodikuid 5.-7. veebruarini 1962.a. Ukrainas toimunud konverentsil kino, televisiooni ja raadio kasutamise võimaluste kohta õppe- ja kasvatustöös. Konverentsil rõhutati uute ajaloo alaste õppefilmide valmistamise vajadust, kuna ajalootundides kasutatavate õppefilmide arv ei rahulda kaugeltki koolide vajadusi.

Korduvalt on sellele juhitud tähelepanu juba

---

1) Коуко, Л. В., "История фурсии как средство повышения эффективности урока", "Советская педагогика", № 3, 1961, стр. 26

2) Eesti NSV Haridusministri F. Eiseni kõne, "Nõukogude õpetaja" nr. 2, 13. jaan. 1962.

aastaid tagasi ka Üleliidulises ulatuses¹⁾

Praegu laenutab Eesti NSV-s õppefilme koolidele Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteek, kus leidub ligi 150 õppe- ja ringfilmi. Nimetatud filmoteek saab filmid Moskvast asuvast tsentraalsest õppefilmide valmistamise ja paljundamise laboratooriumist. *указаний фильм.*

Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteegi kasutamise võimalusi õppetöös tutvustab sm.I.

Rosin ajakirja "Nõukogude Kool" lehekülgedel.²⁾

Ajaloo alaseid õppefilme ta ei käsitle. Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteegis on neid nii vähe, et nad ei suuda rahuldada koolide vajadusi. Filmifondis leidub ainult viis NSV Liidu Ajaloo teemasid käsitlevat filmi.

Õppefilm "Peeter-Pauli kindluses" on pühendatud dekabristidele, keda peeti kinni Peeter-Pauli kindluse süngetes kasemattides. Õppefilm "Veebruarist Oktoobrini 1917" käsitleb nimetatud ajavahemiku ajaloolisi sündmusi.

1) *vt. сайт, Метавузов, И. Я., Применении кино на уроках истории школы, Угг. Акад. Пед. Наук РСФСР, Москва, 1954 стр. 113*
2) Rosin, I., Kinofilmi kasutamine õppetöös, Nõukogude Kool, 1962, nr. 3, lk. 18.

Edasi on Vabariikliku Opetajate Täiendusinstituudi filmoteegis kolm filmi NSV Liidu Suurt Isamaasõda käsitlevast sarjast. Õppefilmis "Kurski lahing" näeme lahingut Kurski all 1943. a. ~~sovet~~ ¹⁴³ a., kus kindlustus Nõukogude Armees strateegiline initsiatiiv. Õppefilmis "Stalingradi lahing" näidatakse, kuidas nõukogude armee läks kaitselahingutelt üle otsustavale pealetungile 1942. a. Kaheosaline õppefilm "Partisanisõda venlase tagalas 1941-1945. a." jutustab partisaniliikumise tekkimisest ja arenemisest venlase tagalas Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja aastail. Filmis näidatakse partisanisõja üldrahvalikku iseloomu ja raskusi, millistega tuli partisanidel kokku põrgata.

Peale nimetatute on veel ainus Eesti NSV ajaloolane õppefilm "Taassünd", millel peatatakse pikemalt käesoleva töö esimeses peatükis. Teiseks meie vabariigis loodud õppefilmiks on "Ed. Vilde", mis on mõeldud demonstreerimiseks kirjandustundides.

Peale mainitud filmoteegi saavad koolid laenutada ka Kultuuriministeeriumile alluvast Vabariikliku Filmilaenu-tuse Kontori filmifondidest populaar-teaduslikke ja dokumentaalfilme, mis on kitsal lindil. Viimased sobivad demonstreerimiseks esmajoonel geograafia, füüsika, keemia ja muusikatundides.

Kuna ajaloo alaseid õppefilme meie vabariigis on vähe, on ka nende kasutamine tunnis leidnud vähe käsitlemist meie pedagoogilise ajakirjanduse veergudel. "Nõukogude Õpetajas" ilmub aeg-ajalt artikleid õppefilmide kasutamise kohta keelte, füüsika jt. tundides, ajalootunnid on seni jäänud vaeslapse ossa. Üldiselt on seni suuremat tähelepanu osutatud näitlikustamisele algklassides, kuid tunni näitlikustamise nõue kehtib õpettoos õpilaste igal vanuseastmel.

Kuidas üle saada ajaloo-alaste õppefilmide põuest? Kerkib üles probleem eesti ajaloo alaste õppefilmide valmistamisest meie vabariigis, kasutades selleks olemasolevaid dokumentaalfilme ja kinoringvaateid, mis sisaldavad suurepäraseid materjale Eesti NSV ajaloo õpetamise näitlikustamiseks.

Käesoleva diplomitöö ülesandeks pole peatuda kinofilmi kasutamise metoodikal ajaloo tundides. Tuleb vaid rõhutada seda, et selleks on väga mitmesuguseid võimalusi. Õppefilme võib kasutada tundi sissejuhatava materjalina, õpilastele uute teadmiste andmise allikana. Film võib illustreerida õpetaja jutustust ja ka kinnitada ajaloo tunnis saadud teadmist.¹⁾

1) Пономарёва, А. В., Использование учебных кинофильмов на уроках истории, "Применение истории в школе", 1961, №2, стр. 76

Töö ülesandeks on tutvustada ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Keskarhiivi (ORKA) Kino- fono- fotoosakonna filmifondis olevaid dokumentaalfilme ja ringvaateid, mis pakuvad materjali Eesti NSV ajaloo alaste õppefilmide loomiseks. Uhtlasi juhitakse tähelepanu mõningatele dokumentaalsetele lühifilmidele, mis peale kitsasfilmikoopiate valmistamist sobiksid ajalootunni näitlikustamiseks.

Töös antakse ülevaade ajaloolistest filmimaterjalidest ajavahemiku 1940-1950.a. kohta, näidates sealjuures, lähtudes keskkooli ajaloo kursuse programmist, mil-¹⁾ listel teemadel pakuvad eelnimetatud fondi materjalid võimalust Eesti NSV ajaloo alaste õppefilmide loomiseks.

Diplomitöö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist ja kokkuvõttest.

I peatükis antakse ülevaade olemasolevast Eesti NSV ajaloo alasest õppefilmist "Taassünd". Osutatakse vajadusele ja võimalustele uute ajaloo alaste õppefilmide loomiseks meie vabariigis kasutades selleks ENSV ORKA Kino- fono- fotoosakonna filmimaterjale. Antakse ülevaade

---

1) Eesti NSV Haridusministeerium, Keskkooli programmid 1961/62 õppeaastaks, IX-XI klass. Ajalugu, ERK, Tln. 1961

seni veel mitte kasutatud dokumentaalfilmidest, mis käsitlevad 1940-1941.a.sündmusi ning näidatakse nende kasutamise võimalust ajaloo õpetamisel.

II peatükk on pühendatud Nõukogude rahva Suurt Isamaasõda käsitlevatele filmimaterjalidele. Kirjeldatakse filmilõike Eesti Rahvuskorpuse võitlustest ja evakueerunud eestlaste tööst tagalas. Peatüki lõpus peatatakse lühidalt esimestel sammudel vabariigi rahvamajanduse taastamisel 1944-1945.a. Vastava teema käsitlemisel pakuvad need filmid head ja originaalset illustreerivat materjali.

III peatükis kirjeldatakse filmipalasisid, mida võiks kasutada ajaloo õpetamisel käsitledes esimest sõjajärgset viisaastakut 1946-1950.a. Filmipalasisid on analüüsitud teemade - Eesti NSV industrialiseerimine, sotsialistliku suurpõllumajanduse loomine ja kultuuri tõus Eesti NSV-s neljandal viisaastakul, järgi.

Peatükkide juurde on käsitletavate filmide tähtsamate episoodide kohta toodud illustreerivaid kaadreid.

Töö kirjutamiseks on ekraanil läbivaadatud vastava filmifondi ringvaateid ja dokumentaalseid lühifilme ca

150, valides nende hulgast käesolevaks tööks sobivaid filme ja filmipalasi. Filmidel aastaist 1940-1945 puudub enamasti heli, mis raskendas tunduvalt filmide annoteerimist. Nimetatud ajavahemiku filmide kohta puuduvad ka igasugused kirjalikud annotatsioonid, diktori-tekstid ja montaažlehed. Säilinud on vaid palade pealkirjad. Ajalooliste isikute kindlaksmääramiseks kasutati sageli sündmustest vahetult osavõtnute abi.

Alates 1946.a. on säilinud kõikidel ringvaadetel ja dokumentaalfilmidel sinna juurde kuuluv dokumentatsioon, mis kergendas nende kasutamist. Et ENSV ORKA Kino- foto- fonoosakonnas puudusid seni filmide kohta nii temaatilised kui ka nimelised kartoteegis, tuli töö kirjutamiseks teha olemasolevatest montaažlehtedest ja filmide ekraanil läbivaatamise tulemustest temaatilised kaardid, millised sai pärast süstematiseerimist võtta käesoleva töö kirjutamisel aluseks.

Diplomitöö kirjutamist raskendas ka asjaolu, et ENSV ORKA Kino- foto- fotoosakonnal puudub tehniline aparatuur filmide demonstreerimiseks. Filmide läbivaatus toimus Tallinna Kinostuudio ja Televisioonistuudio saalides.

Käesoleva töö allikmaterjalide kogumine ja süstematiseerimine osutus võimalikuks seetõttu, et töö kirjutaja sai ENSV ORKA Kino- fono- fotoosakonna noorema teadusliku töötajana pikema aja jooksul silmas pidada töö kirjutamiseks vajalikke materjale.

Töö kirjutamisel on aluseks võetud NLKP programm, seadus kooli ja elu sidemete tugevdamise kohta, ENSV Haridusministeeriumi määrus nr.189,13.maist 1960.a.ning ajaloo õpetamise programm keskkoolis. Kasutatud on ka mõningaid teoseid, mis käsitlesid õppefilmide tähtsust õppetöö näitlikustamisel, artikleid pedagoogilisest perioodikast ja mõningaid dokumentaalseid materjale ENSV ORKA-st. Sisuliste küsimuste valgustamisel olid abiks Eesti NSV ajalugu käsitlevad teosed ning vastavaid ajaloolisi perioode käsitlevad monograafiad.

Töö lõpuks on toodud ka kasutatud filmide nimestik.

I peatükk

Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis ja esimesed edusammud kajastumas kinodokumentides

Kodanlikus Eestis asutati 1919 .a. esimene kohalik filmitööstuse ettevõtte - osahing "Estonia film". Ettevõtte filmis väga juhuslikult valitud sündmusi. Märkimisväärseteks töödeks olid 1923.a. "VIII üldine Eesti laulupidu"¹ ja 1924.a. "1. mai töölisorganisatsioonide rongkäik"². Nimetatud filmidest on ENSV ORKA Kino-fono-fotoosakonnas säilinud negatiivid.

1935.a. asutati Tallinnas esimene dokumentaal-filmide stuudio "Eesti Kulturfilm", mille ülesandeks oli filmida ringvaateid ja lühifilme.³

"Kulturfilm" pööras põhiliselt tähelepanu ainult kodanliku seltskonna heategevuslikele ballidele. ("Invalididepäeva karneval Tallinnas"), paraadidele (skautide paraad) ja diplomaatilistele vastuvõttudele. Püüti õigustada kodanlikku korda ja ülistada valitsevat

---

¹ ORKA, Kinoosakond, N 11, I, II.

² Sealsamas, N 15.

³ ORKA, F-14, nim. 2+I, s.-ü. 148, lk. 19.

klikki. Piduliku fasaadi ja välise hiilguse näitamise-
ga taheti töötava rahva tähelepanu kõrvale juhtida ras-
kelt majanduslikult olukorralt ja klassivõitluse üles-
annetelt.

"Eesti Kultuurfilmi" stuudio poolt filmitud fil-
midest saaksime kasutada dokumentaalvõtteid kunstni-
kest, kirjanikest ja spordist, kuid ajalooliste sünd-
muste peegeldamine kannab tugevat kodanliku ideoloogia
pütserit.

1940.a. ajaloolisi sündmusi filmisid operaatorid
omaalgatuse korras. Peale Nõukogude võimu kehtes-
tamist Eestis asutati 1941.a. 15. jaanuari Eesti NSV
Rahvakomissaride Nõukogu määrusega nr. 73 Eestis NSV
Rahvakomissaride Nõukogu juurde iseseisva asutusena
Kinofikatsiooni Valitsus, mis oli NSV Liidu Rahvako-
missaride Nõukogu juures asuva Kinokomitee Eesti NSV
vabariiklikuks organiks. Määruses on öeldud, et "nat-
sionaliseeritud "Eesti Kultuurfilm" kogu tema varaga
antakse Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juures asu-
va Kinokomitee käsutusse nimetuse all "Kinokroonika
Eesti Stuudio"¹.

Ajaloolist ja kultuuriloolisi väärtust omavaid
dokumentaalfilme säilitab ORKA Kino-fono-fotoosakond.
Nende materjalide põhjal valmis 1960.a. sügisel ENSV

---

¹ ORKA, R-1, nim. 2, s.-ü. 6, lk. 192.

Haridusministeeriumi tellimusel kaheosaline õppefilm "Taassünd" O. Kuuli ja Ü. Tambeki stsenaariumi järgi. Filmist on valmistatud ka 26 kóopiat kitsal lindil ja ta on Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteegi vahendusel koolide ajalootundides elavat kasutamist leidnud.

Õppefilmis "Taassünd" on kasutatud hulgaliselt katkendeid ORKA Kinoosakonnas säilitatavatest 1940/41.a. filmitud kinoringvaadetest, dokumentaalset lühifilmi "Rahva tahe"¹ alapealkirjaga "Reportaaž uue Eesti sünni ajaloolistest päevadest", lühifilmi "Eestimaa"² ning fotosid ja dokumente. Materjali valikut filmi valmistamiseks aitas teha töö kirjutaja .

1940. aastaks oli fašistlik diktatuurivalitsus kaotanud rahvahulkade igasuguse toetuse. Eestimaa Kommunistliku partei poolt juhitud antifašistlik rahvusrihne tugevnes iga päevaga.

Järgnevate sündmuste illustreerimiseks Eesti NSV ajaloo õpetamisele on sobiv mainitud õppefilm "Taassünd".

Filmi "Taassünd" alguses on heidetudki pilk olukorrale kodanlikus Eestis enne fašistliku diktatuuri kehtestamist 1940.a. Kodanlus ehitab traataeda Nõukogude Liidu piirile. Samal ajal, kui töölised otsivad asjatult tööd, läheb paljude tehaste sisu vanarauaks.

¹ ORKA, Kinoosakond, P-422.

² Sealsamas, P-463.

Iga väiksemagi vaba mõtteavalduse eest tööliste õigustest ootab ees vangla...

Töölise paigutamine Keskvanglasse.

Filmis on peatunud Eestimaa Kommunistliku Partei 1940. a. aprillikonverentsil, 20. juuni vabrikute ja töölisorganisatsioonide esindajate koosolekul Tallinna Töölisvõimlas. Palju kaadreid on 21. juuni revolutsioonilisest väljaastumisest Tallinnas.

21. juuni demonstratsioon Võidu väljakul

Võim läks proletariaadile. Aluspanni ka Rahva Omakaitsele. Pildil: Relvade kätteandmine Rahva

Omakaitse lüüakse.

Pearõhk filmis on asetatud Riigivolikogu valimiste ja istungjärkudele.

Riigivalikogu avastung, 21. juulil 1940.a.

Töölisdelegatsiooni esindaja sm. Reining Kulli tervitustervitamas Riigivolikogus 21. juulil 1940. a.

Ütustatakse Eesti kuulutamist Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks, Eesti NSV vastuvõtmisest NSV Liidu koosseisu ning Eesti NSV konstitutsiooni vastuvõtmisest.

Näeme demonstratsiooni, mis toimub Eesti NSV vastuvõtmise auks NSV Liidu koosseisu. Eesti rahvast on tulnud tervitama ka sm. Ždanov.

Üks (1) P
Keskuomitee
sekretär
sm. Ždanov
tervitamas
noore
Nõukogude
Eesti
töötajaid
22. juulil
1940. a.

Demonstratsioon Vene tänaval
Eesti vastuvõtmise puhul NSV liidu koostöös.

Filmi lõpus on pühendatud mõningad kaadrid töös-
tusettevõtete natsionaliseerimisele ja maareformi
läbiviimisele. Õppefilmi "Taassünd" demonstreerimise
aeg on 20 min.

Nimetatud õppefilm annab ülevaatliku pildi nõu-
kogude võimu taaskehtestamisest Eestis. Filmis on
vähe osutatud tähelepanu sotsialistliku ülesehitus-
töö esimestele edusammudele noores nõukogude vabariiki-
s, kuigi filmimaterjale on sellest ajajärgust säi-
linud.

Nõukogude võimu esimestel aastatel lasti ekraa-
nile umbes 30 ringvaadet "Nõukogude Eesti", mõned eri-
väljaanded ning täismetraažilised dokumentaalfilmid
"Eestimaa" ja "Rahva tahe".

Allpool vaatleksimegi lühidalt dokumentaalfilme,

mis on säilinud aastatest 1940/41 nende kasutamise seisukohast ajaloo tunnis.

Film "Rahva tahe"¹ käsitleb põhiliselt Eesti Riigivolikogu istungjärkusi 1940.a. juulis. Suurem osa kaadreid sellest filmist on ära kasutatud õppefilmi "Taassünd" loomisel. Seepärast ei ole tarvidust pikemalt peatuda nimetatud filmi analüüsimisel.

Teine täismetraažiline dokumentaalfilm "Eestimaa"², mis valmis 1941.a., oleks mõeldav olemasoleval kujul õppefilmina kasutamiseks, valmistades ainult filmist koopiat kitsal lindil, kuigi üksikud kaadrid kattuvad "Taassünni" võtetega.

Filmi esimene osa on pühendatud Eesti rahva elule tsaarivõimu aastail. Näeme eesti talupoegade ja kalurite rasket tööd ja muid elu-olustikulisi piite. Need on lavastatud võtted.

Filmi teine osa dokumentaalvõtted käsitlevad sündmusi kodanlikus Eestis, tööpuudust, rasket käsitööd põlevkivikaevanduses ja Kreenholmi manufaktuuris. Kodanlik valitsus valmistab ette sõjalist platsdarmi NSV Liidu vastu Narva jõe ääres. Näeme Punaarmee väe-
baasidele Saaremaal ning Hiiumaal
 osade asumist Eesti tähtsamatesse ~~kooskultuuris~~ ja Balti Punalipu Laevastiku laevade sõitmist Balti ^{mere}vetesse, vastavalt Nõukogude Liidu ja Eesti vahel sõlmitud vastastikuse abistamise paktile 28. sept. 1939.a.

1. ORKA, Kinoosakond, P-422

2. Sealsamas, P-463

vt. 22 Siinjuures peab juhtima tähelepanu ühele eksimusele. Nimelt on 1941.a. dokumentaalfilmis "Eestimaa" lõik vabatahtlike siirdumisest mobilisatsioonipunkti-
desse 1941.a. Need kaadrid on aga selle ~~ese~~ filmi võetud ühest 1940.a. kinokroonikast ja on filmitud demonstratsioonile mineku puhul Eesti vastuvõtmisel NSV Liidu koosseisu. Niisugune ühe kaadri erinevatel teemadel esitamine ei vasta muidugi sugugi dokumentaalfilmile esitavatele nõuetele, ja et just sellest kaadrist on võetud foto 1957.a. ilmunud teosesse "Eesti NSV ajalugu" hilisema, s.o. ebaõige annotatsiooniga, näitab, et selle autorid olid ~~ksid~~ fotomaterjali valikul pidanud hoolikamad olema.

Foto, mis "Eesti NSV ajaloo" esineb ebaõige annotatsiooniga.

"Sotsia-
ku üles-
töö esi-
edusam-

Filmi "Eestimaa" III osa on pühendatud Nõukogude võimu kehtestamise ajaloolistele päevadele. ^{v. lk. 21} Filmi IV osas käsitletakse Nõukogude Eesti esimesi edusamme sotsialistlikus ülesehitustöös. Näeme äsja käikulastud Krulli tehast, kus töötavad esimesed eesti stahhaanovlased sm-d Varma ja Piiri ning tööprotsessi "Volta" tehases, kus töötab sm. Kalininiga koos töötanud sm. Vorman.

On näidatud esimesi edusamme mehäniseerimises Kiviõli kaevanduses ja Kreenholmi vabrikus töötavat eesrindliku kudujat Meeta Luhakõivu. Filmi lõpuosa on pühendatud rahva elu-olustikulise ja kultuurilise heaolu kasvule. Näeme, kuidas ehitatakse lastesõimesid Kreenholmi manufaktuuri ja natsionaliseeritud Lutheri vabriku juurde. Pärnu endistes luksussanatooriumites puhkavad töötava rahva esindajad.

Edasi tuuakse me silme ette õppetöö Tartu Riiklikus Ülikoolis, näeme loenguid pidamas meile tuntud õppejõude: sm. V. Reimanit, A. Tomingat ning arstidele praktikumi läbi viimas professor Puuseppa. Järgnevates kaadrites tutvustatakse kirjanik A. Jakobsoni teoste väljaandeid, kirjaniku loomingulist tööd kodus. Tööprotsessis näeme ka kunstnik Kristjan Rauda, kes juhendab õppetööd J. Tombi nimelise Kultuurimaja kunstiringis. Film lõpeb kunstimeistrite Aumere, Kuusiku ja Lepnurme esinemisega "Estonia" kontsertsaaalis.

Need sotsialistliku ülesehitustöö esimesi edusamme kajastavad kaadrid ei leidnud kasutamist filmis "Taassünd" ja seni on need laiemale üldsusele tundmata jäänud.

Kirjeldataud filmi "Eestimaa" demonstreerimise aeg on umbkaudselt 20 min. Kitsasfilmi koopia valmistamisel sellest filmist oleks meil võimalus näidata seda ajalootunnis just kordamisperioodil.

Ei filmid "Rahva tahe" ega ka "Eestimaa" ning õppefilm "Taassünd" ei peatu pikemalt 1941.a. sündmuste juures. 1941.a. sündmuste kohta on aga filmimaterjale olemas. Nendest "Nõukogude Eesti" ringvaadetest oleks mõeldav valmistada lühemaulatuselik õppefilm, mis käsitleks noore nõukogude võimu võidukäiku, Eestis kuni Suure Isamaasõja puhkemiseni.

Sotsialistliku majanduse hoogsa ülesehitamise tingimustes hakkas Eestis arenema ka sotsialistlik võistlus. Sotsialistliku võistluse vormidest hakkas Eestis kõige laiemalt levima ettevõtetevaheline võistlus töötotlikkuse tõstmise ja toodangu omahinna alan- damise eest.

Laialdaselt levis mitme tööpingi teenindamine. Ettevõtete kollektiivid asusid võitlusse ka vennasva- bariikide vastava alanettevõtetega.

Huvipakkuv oleks õpilastele demonstreerida nüüd iseendastmõistetavateks muutunud nähtuste - vabariiki-

devahelise sotsialistliku võistluse omahinna alandamise eest ja tööviljakuse tõstmise eest peetava võistluse esimesi võrseid noores Nõukogude Eestis.

On säilinud filmikaadrid sotsialistliku võistluse algatamisest tekstiilitööstuses "Juunivõit" (P-441).¹ Näeme käitise esimesi lõõktöölisi Valentina Järmutit ning Boris Tšernõševi töötamas korraga neljal teljel ning andmas oma kogemusi edasi teistele töötajatele. Sotsialistlikku võistlust näeme ka Tallinna sadamas, kus esrindlikud vintsimehed August Mikk ja Johannes Niin omavahel võistlesid.

Filmipaljas "On alanud sotsialistlik võistlus"² jutustatakse kuidas Tallinna lauavabrik asus sotsialistlikku võistlusse Baltimaade lauavabrikutega.

Ühiskondliku töö algeid näeme küttepuude varumisel Kiltsil, kus vabatahtlik töö on sotsialistliku võistluse aluseks. Algatusvõimelisemad brigaadid võtavad kasutusele uusi töömeetoteid.

Filmipaljas "Arendame kohaliku tööstust"³ on pööratud tähelepanu ka kohaliku tööstuse arendamisele, näeme vabariigi keemiamajanduse edasiarendamist.

Mitmes ringvaates näeme kaadrite ettevalmistust vabariigi tööstusharude jaoks. Ulatuslikumad neist on õppetund Pärnu Kalandustehnikumis ("Kalurite koolis")⁴

¹ ORKA, Kinoosakond, P-441, rv. NE nr. 3.

² Sealsamas, P-453, rv. NE nr. 17.

³ Sealsamas, P-449, rv. NE nr. 13.

⁴ Sealsamas, P-449, rv. NE nr. 13.

ja traktoristide ettevalmistuskursused Tartus. Traktoristideks õpivad ka naised, näeme Salme Anslani, endist taluteenijat, kindlal käel juhtimas traktorit ("Uusi traktoriste"¹). Õppetööd TRÜ-s käsitlevas kroonikalõigus näeme, kuidas esmakordselt selles õppeasutuses õpitakse tundma marksismi-Leninismi aluseid ("Teaduste alused"²). Eksamit näeme sooritamas malesuurmeistriit Paul Kerest.

Ulatuslikum filmipala "Esimene naisprofessor"³ on pühendatud esimesele naisprofessorile TRÜ-s, farmakognosia kateedri juhataja sm. Alma Tomingale.

Teises ulatuslikumas filmipalal "J. Lauristin"⁴ näeme esimest Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimeest sm. J. Lauristini perekondlikus miljöös. On näidatud vanglakongi, kus sm. Lauristin peeti vangis kodanliku võimu ajal 1931-1937.a. Vanglaaastatel kirjutas sm. Lauristin oma romaani "Vabariik" käsikirja, vaatajaid tutvustatakse ka sellega.

¹ ORKA, Kinoosakond, P-441, rv. NE nr. 3.

² Sealsamas, P-441.

³ Sealsamas, P-441.

⁴ Sealsamas, P-447. rv. NE nr. 10

Sm. Lauristin koduses miljöö.
 Kaader filmipalast "J. Lauristin"

Filmipalast "EK(b)P IV kongressi avamiselt"¹ kirjeldatakse kongressi algust Tallinnas 5. veebr. 1941.a. Kongressi avab sm. Lauristin. Kongressi on tulnud tervitama mitmed tehaste ja vabrikute, talupoegade ja pioneeride delegatsioonid. EK(b)P IV kongress tegi kokkuvõtte senistest edusammudest sotsialistliku ülesehitustöö alal ja määras kindlaks edasised ülesanded.

See filmipala oleks sobiv demonstreerimiseks ka NSV Liidu konstitutsiooni ja poliitiliste teadmiste aluste tundides.

Oma poliitilist aktiivsust demonstreeris töötav rahvas Nõukogude Eesti saadikute valimisel NSV Liidu Ülemnõukogusse 12. jaan. 1941.a. Sellele on pühendatud "Nõukogude Eesti" eriväljaanne "Meie kandidaadid"²,

¹ ORKA, Kinosakond, P-441.

² Sealsamas, P-460. ev. NE nr. 1

mis tutvustab saadikukandidaate sm. Meeta Lihakõivu, Jüri Nuuti, Juliane Telmani, Johannes Varest ja Johannes Lauristini.

Ka valimispäevale endale on pühendatud eriväljanne "Võidupäev"¹, kus näeme hääletamas sm. Abelsit, Varest, Andresenit jt.

Nõukogude Eesti loova ülesehitustöö katkestas NSV Liidu Suur Isamaasõda.

Need oleksid ajalooliselt väljenduslikumad filmid ja filmikatkendid aastatest 1940-1941.

Kirjeldatud filmides näeme ekraanil esimest korda eesti töölisi ja töötavat talurahvast vabariigi ajaloolise arenemise liikumapaneva jõuna, tõeliste peremeestena, kes aktiivselt kujundavad maad ümber sotsialistlikkudel alustel.

Kui 1940-1941. aastate sündmuste käsitlemisel oleksid õpetajal kasutada ülalkirjeldatud filmidest näitlik materjal, muudaks see õpilaste ettekujutuse sellest, meile juba kaugest ajaloolisest perioodist, kahtlemata selgemaks ja meeldejäävamaks.

Nagu juba öeldud haarab "Taassünd" vaid nõukogude võimu taaskehtestamise perioodi. Olemasolev, kuigi mitte ulatuslik materjal, lubab siiski koostada filmi (mis oleks mõeldav III osana "Taassünnile") sotsialistliku ülesehitustöö esimestest edusammudest

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-462.

Nõukogu eestis.

Samuti võiks ka juba olemasolevast dokumentaal-
filmist "Eestimaa" valmistada positiivkoopis kitsal
lindil.

II peatükk

Kinodokumendid eesti rahva võitlusest Suures Isamaasõjas, tööst tagalas ning sõjajärgsetest esimestest taastamistööst.

Fašistliku Saksamaa poolt alustatud sõda Nõukogude Liidu vastu katkestas juba aasta pärast sotsialistliku ülesehitustöö Nõukogude Eestis.

Teema "Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas" käsitlemisel oleks ENSV ORKA Kino-fono-fotoosakonnas leiduvatest filmimaterjalidest võimalik valmistada selle teema ühte alalõiku--Eesti Laskurkorpuse loomist ja võitlusteed-- kujutav õppefilm.

Suure Isamaasõja aastail kujunes uus alaliik nõukogude kinokunstis--rindekroonika. Raske, vastutusrikas ja tänuväärt ülesanne langes nõukogude kroonikafilmi režissööridele Suure Isamaasõja päevil. Sõja esimestest päevadest peale asusid filmima sõja käiku kinostuudiod Moskvast, Kiievist ja Leningradist.¹⁾

Ka Nõukogude Eesti kinooperaatorid jätkasid oma tööd filmides ajalooliste sündmuste

---

1) Vt. Жданов, В., Военный фильм в годы Великой Отечественной войны, Тоскиноиздат, Москва, 1947, lk. 16

edasist käiku nii rindel kui tagalas. Sõda ei peatanud nõukogude teaduse, kultuuri ja kunsti arengut. Nõukogude kinooperaatorite julgete käte läbi sündisid filmid-dokumendid, milledes on jäädvustatud nõukogude rahva murdumatu võitlustahe ja ennastsalgav töö. Ületades suuri raskusi ja üleelades ohtlike hetki, filmisid 150 rindeoperaatorid võitlust kõige ohtlikumates rindelõikudes ja partisanide juures.¹ Nende seas viibis ka Eesti NSV kinooperaatorid sm. Parvei ja sm. Školnikov, keda töö eest rindeoperaatorina autasustati Punatähe ja Isamaasõja teise järgu ordeniga.

Tänapäeval, vaadates neid sõjatulest leegitsevaid kaadreid, elustub me silme ees Nõukogude Armeed ning nende koosseisus ka Eesti Laskurkorpuse mehine võitlustee Suure Isamaasõja aastail. Need vahetult sõja käiku kajastavad filmid aitavad palju kaasa selleks, et õigesti õppida mõistma ja armastama meie rahva kangelaslikku võitlust kodumaa vabastamise eest. Suure Isamaasõja sündmusi Eesti NSV pinnal, Eesti Laskurkorpuse võitlusteed ja eesti rahva tööd tagalas filmisid põhiliselt Leningradi Eesti Kino-

---

¹ Vt. Смирнов, В., Документальные фильмы о Великой Отечественной войне, Госкиниздат, Москва, 1947, lk. 82.

kroonika Stuudio operaatorid F. Ovsjannikov, A. Kliimov, N. Dolgov, S. Maslennikov, V. Parvel ja S. Školnikov.¹

Peatuksimegi lähemalt filmidele, mis kajastavad Eesti Laskurkorpuse moodustamist ja ta võitlustee algust.

EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV valitsuse initsiatiivil asuti 1941.a. eesti võitlejate koondamist rahvusväeosadesse. 25. sept. 1942.a. ühendati nad Eesti Laskurkorpuseks, mille komandöriks määrati kindralleitnant Lembit Pärn.

Pidulikku tseremooniat, kus sm. L. Pärn annab üle NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi punased lahingulipud kindralmajor Allika väeosadele 29. sept. 1942.a. Jegorjevski linnas on käsitletud filmipalal "Lippude üleandmine Eesti Laskurkorpuse väeosadele".² Lippude üleandmisel viibib ka kergetööstuse rahvakomissar sm.A. Veimer. Noor sõdur sm. Tuulik annab töötuse - "Selle lipu heiskame oma kodumaa pinnal!"

Eesti Laskurkorpuse asus lahingutegevusse hitlerlaste vastu sõja murranguaastal, 1943. Esimesed tuleristsed, oma lahinguvõimete tuleproovi, sai ta lahingus Velikije Luki all. Sellest lahingust jutustab filmipala "Eesti Rahvuskorpuse esimesed la-

---

¹ ORKA, Kinosakond, Tallinna Kinostuudio fond, nim. nr. 1, s.-ü. nr. P-477 ja P-479.

² ORKA, Kinosakond, P-468, rv. "NE" nr. 2, 1942.

hingud".¹

Eesti Laskurkorpuse väeosade poolt vallutati suurem osa Velikije Luki kindlustatud rajooni territooriumist, mida vaenlane oli kõigi moodsa sõjatehnika nõuete kohaselt kindlustanud. Võitluse käigus võtavad Eesti Laskurkorpuse sõdurid vangid Eestist pärineva aadlivõsu, Velikije Luki linna fašistliku garnisoni ülema, parun von Sassi. Samas filmipalas on jäädvustatud ka nooremleitnant Albert Kariste kangelaslikkus, kes lõi raskekuulipildujate rühmaga tagasi vaenlase tankidessandi. Edasi on samas filmikatkendis näidatud otsustavat pealetungi Novosokolniki linna suunas. Teostatakse ettevalmistustööd lahinguks, kaevatakse kaitsekraave. Võitlusest linna vabastamise eest võtab osa polkovnik Aru grupp. Ööl vastu 29. jaan. 1943.a. võtab võitlejaid vastu ruses ja tuhandest hõõgub linn. Väärilise Nõukogude Armee teiste võitlejate kõrval, võtavad osa ka Eesti Laskurkorpuse sõdurid linna vabastamise paraadist. Sügavaks kontrastiks sellele näeme vangivõetud fašistide armetuid kolonne.

Filmipala "Kõrgemate sõjaline meisterlikkus"² on pühendatud Eesti Laskurkorpuse õppustele. On näi-

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-469, rv. NE nr. 3

² Sealsamas, P-470, rv. NE nr. 4.

datud eesti võitlejate pingelist lahingutreeningut täiendades oma praktilisi oskusi lahingupidamise alal. Võitlejad juhinduvas Suvorovi põhilausest "Mida raskem õppusel, seda kergem lahingus". Samas näeme ka Eesti Korpuse võitlejaid täiendamas oma poliitilisi teadmisi ning parteipiletite kätteandmist sõduritele.

Parteipiletite kätteandmine Eesti Korpuse sõduritele.

30. jaanuaril 1943.a. kutsuti kindralleitnant Pärn ühes staabiülema kindralmajor Lukasega II Balti rinde staapi, kus nad said juhiseid korpuse ümberpaigutamiseks Leningradi rindele. Esimene lahing selle rinde koosseisus oli Kingissepa all. On säilinud rida filmikaadreid sealsest võitlusest. 1. veebr. 1944.a. hõivati Kingissepp - sakslaste kaitse tähtis

tugipunkt Narva suunas. Need sündmused on jäädvustatud filmipaljas "Kingissepp".¹ Näeme vabastatud linnas toimuvaid gestapo ohvrite, peamiselt naiste ja laste, matuseid ning fašistide poolt asutatud koon-
duslaagri jäänuseid linnas.

Lahingutele Narva all on pühendatud terve ring-
vaade "Võitlus Narva pärast".² Eesti Laskurkorpuse väeosad teevad ettevalmistusi Narva jõe forseerimiseks. Sakslased olid oma kaitsesotsiooni kindlustanud Narva jõe joonel. Töötati öösiti. Vaenlase poolel jõekaldal põleb Narva, linna süütasid sakslased.

1944.a. 26. juuli varahommikul andis polkovnik Aru käskluse linna rünnakuks. Kõlas võimas kogupauk. Jalavägi, lastes vette ujuvsillad, parved ja paadid, alustas jõe forseerimist. Vastase kindlustatud liin Narva jõe läänekaldal murtakse läbi. Narva on vaba.

Erimesed linnajad Narva tänavail.

¹ ORKA, Kinoosakond, P-468, rv. NE nr. 2, 1944.

² Sealsamas, P-472, rv. NE nr. 7, 1944.

Kuid võitlejaid ootab ees ~~vana~~ tundmatuseni muutunud, varemeis linn. Hermani ja Jaanilinna kindlused on purustatud. Vanaaegsest raekojast ja teistest linnamajadest on säilinud ainult suitsevad ahervared. Sakslased olid asunud linna plaanipärasele purustamisele juba talvel, samuti olid mineeritud kõik käidavamad linnatänavad. Nõukogude armee võitlejad alustasid kohe linna demineerimist. Linna vabastamisel võeti vangi ka suur hulk fašistide sõdureid, kelle nüristunud nägudest ei ole võimalik lugeda min-geid inimlikke tundeid.

Jutustades õpilastele eesti rahva vapratest poegadest Suures Isamaasõjas oleks hea näidata ekraanil filmipala "Julge kotkas",¹ mis on pühendatud Nõukogude Liidu kangelase Endel Puusepale. Filmis on näidatud E. Puusepa üht lahingulist väljalendu vaenlase tagalasse. Siinjuures võiks kasutada ka filmilõike, mis on filmitud hilisematel aastatel, peale Suure Isamaasõja lõppu, nagu näiteks "Lendur Endel Puusepp pioneeridega vestlemas".²

Eesti Laskurkorpuse võitlusest kodumaa pinnal filmitud paladel puudub heli. See raskendab filmi-

---

¹ ORKA, Kinosakond, P-469, rv. NE nr. 3, 1944.

² Sealsamas, P-557, 1947.

tud sündmuste täpsemat käsitlemist. Filmipaljas "Tartu vabastamine"¹ on jäädvustatud Võru vabastamine 13. aug. 1944.a. ja Tartu vabastamine 25. aug. 1944.a. Endist roheluserikast Tartu linna on raske ära tunda.

lahingud Tartu vabastamisel.

Sõjatuhest lõõmavad veel majad. Tartu elanikud tervitavad rõõmsalt vabastajaid ja vestlevad Eesti Laskurkorpuse võitlejatega. Samas palas on väike filmikatkend Nõukogude Armeed vägede sissesõitmisest Tallinna 22. sept. 1944.a.

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-473, rv. NE nr. 8, 1944.

Tallinna elanikud tervitamas vabastajaid 22. sept. 1944.a.

Ka siin tervitavad elanikud südamliselt oma vabastajaid. Eesti NSV mandriosa on vabastatud. Saarte vabastamisest on säilinud mõned filmikaadrid, mis on samuti tummad ning ^{millel} puuduvad subtiitrid. Filmipala "Võitlus Nõukogude Eesti vabastamiseks",¹ võttes on öised. Vaenlane oli valmistunud saartel visaks vastupanuks ning püüdis kõigi võimalustega takistada väina ületamist meie vägede poolt ja maabumist saartele. Näeme üksteise järel lahkumas kai äärest Eesti Laskurkorpuse võitlejatega täiskiilutud paate. Valmistutakse Muhu dessandiks 1944.a. septembri lõpul. Unes paadi ninad seisab kinooperaator, kes pöörab tähelepanu kuulide vihinale, fil-

¹ ORRKA, Kinoosakond, P-473, rv. NE nr. 8.

mib. Kaater jõuab Kuivastu sadamasse, toimub võitlus sadamas. Muhumaa on vabastatud. Samas filmipalas on jäädvustatud ka üksikud momendid lahingutegevusest Kuressaare vabastamisel 7. okt. 1944.a.

Vabastanud oma kodumaa, läksid Eesti Laskurkorpuse väeosad vabastama naaberriiki, Läti NSV-d.

Filmis "Eesti Laskurkorpuse väeosade tagasitulek"¹ näeme korpuse sissesõitu Tallinna juba pärast Eesti NSV vabastamist ja sõjalooppu, 16. juunil 1945.a. Tallinn on pidurüüs. Tribüün Võiduväljakul on kaunistatud sirelitega, siin asuvad partei ja valitsuse esindajad, tööliste, talupoegade, intelligentsi ja sõjaväeosade esindajad. Võiduväljakul on murruna rahvast lillekandamitega. Lilled sajuvad mööduvad jalavägi, suurtükivägi, motoriseeritud väeosad.

Õig õla kõrval Nõukogude Armeed teistest rahvustest võitlejatega sõdisid Eesti Korpuse sõjamehed vapraalt oma kodumaa linnade ja külade vabastamisel. Osavõtt Kingissepa, Narva, Tallinna, Võru, Tartu ja saarte vabastamisest on vaid üksikud tähtsamad momendid Eesti Laskurkorpuse lahingutegevusest Suures Isamaasõjas.

Käsitledes teemat Eesti Laskurkorpuse võitlustest ja Eesti NSV vabastamisest saame ülaltoodud kinokaadrite demonstreerimisel teha õpilased käsitlevate sündmuste vahetuks pealtvaatajaks. Need kino-

ringvaated on tähtsateks ajaloolisteks dokumentideks, mis on säilitanud endas elavat minevikku järeltulevatele põlvedele.

Jutustades ajalootunnis aastaist 1941-1944 tuleb õpilasi paralleelselt lahingutegevusega õpetada austama ja hindama ka nõukogude inimeste sangarlikku tööd tagalas. Ja et see töö ei jääks dramaatilisemate sõjasündmuste kõrval kahvatumaks on väga sobiv kasutada jällegi filmi.

Suure Isamaasõja esimestel kuudel evakueerusid Nõukogude tagalasse kümned tuhanded Eesti NSV kodanikud.

Sellest, kuidas evakueeruvad Tallinna elanikud, et jätkata tagalas võitlust kodumaa vabastamiseks, jutustavad kaadrid filmipalast "Rinde ja tagala ühtsus on vankumatu."¹ Samas filmipaljas näeme ka Nõukogude Eesti patriootide poolt kogutud summade eest valmistatud tankikolonnade "Nõukogude Eesti eest" ja "Lembitu" üleandmist väeosadele. Aktiivselt jätkasid oma tööd tagalatingimustes eesti teadlased, kirjanikud ja kunstnikud. Professor A. Altmad näeme töötamas NSV Liidu Teaduste Akadeemia Uraali filiaali füüsikalaboratooriumis (Filmipala "Eesti teadlased").²

Samas filmipaljas jutustatakse ka Eesti NSV kunstitegelaste A. Lauteri, G. Ernesaksa, P. Pinna jt. tege-

¹ ORKA, Kinosakond, P-471, rv NE nr. 5/6

² Sealsamas, P-469, rv. NE nr. 3.

vusest Leningradis. Üht Leningradi linna raamatukogu on tulnud külastama ka kirjanikud J. Semper ja J. Kärner. Nad töötasid aktiivselt kaasa rinde ja tagala ajakirjanduses ning raadiosaadetes. Nende kirglik töesõna ulatus ka hitlerlaste poolt orjastatud nõukogude inimesteni.

Ei soikunud ka helikunstnike tegevus. Eugen Kapp oma üleskutses eesti rahvale kirjutab, et Eesti NSV teeneline kunstnik H. Lepnurm lõi kantaadi "Suur Oktoober" ja orelisonaadi.¹ Filmipaljas "Kunst kuulub rahvale"² näeme H. Lepnurme esitamas oreliil R. Tobiase fuugat.

Moskva ja Leningradi trükikodades antakse välja ka eestikeelseid ajalehti "Talurahvaleht", "Tasuja" ja "Rahva Hääle", mida evakueerunud eestlased loevad suure huviga. Seda võime näha filmipaljas "Eesti rahva hääle".³ Moskvas ja Leningradis töötasid ka kohalike raadiokomiteede juures eesti saadete toimetused, mis iga päev teatud kellaaegadel andsid regulaarselt saateid eestrisse. Moskva ringhäälingu diktorit Felix Moori näeme kõnelemas tõe sõja käigust filmipaljas "Eesti rahva ülesanded".⁴ Neid saateid kuulati suure

¹ Vt. ORKA, R-14, nim. 1, s.-ü. 1079, lk. 4.

² Sealsamas, Kinoosakond, P-470, rv. NE nr. 4.

³ Sealsamas, P-469, rv. NE nr. 3.

⁴ Sealsamas, P-469.

huviga okupeeritud Eestis ja ka rindel. Raadio vahendusel said endist teateid kodumaale anda ka Eesti Laskurkorpuse sõdurid.¹

Aktiivselt töötasid tagalas ka eesti töölised. Nende abiga valmistati endisest kaubalaevast tanklaev "Tiina", mis saadeti abiks võitlejatele. Sellest jutustab filmipala "Kaubalaevast valmib tanker".² Uraali tehastes töötasid eesti lööktöölised V. Purrel, Lehari, Mändsalu, Väärt jt. Nende ennastsaalgavale tööle on pühendatud filmipala "Lööktööga võidule vastu."³ Araootamata aega, mil avaneb võimalus oma kodumaa taastamiseks, ülitusid evakueerunud eestlased aktiivselt kohapealsetesse taastamistöodesse. Filmipalas "Stalingrad"⁴ näeme eesti tütarlast Aino Padajõed, kes on üks aktiivsemaid Stalingradi (Volgogradi) taastamistöodel.

---

¹ Need Moskva eestikeelsed raadiosaated ja ajakirjanduses avaldatud kirjutised, kus paljastatakse fašistide plaane eesti rahva orjastamiseks ja antakse tõetruu pilt olukorrast ajutiselt okupeeritud Eestist, on ilmunud N. Karotamme poolt koostatud kogumikus "Surn saksa okupantidele", Moskva, 1944.a.

² ORKA, Kinosakond, P-469, rv. NE nr. 3.

³ Sealsamas, P-470, rv. NE nr. 4.

⁴ Sealsamas, P-468, NE nr. 2.

Hiljuti möödus 20 aastat Eesti NSV Riiklike Kunstiansamblite loomisest, mida tähistati meie vabariigis suure pidulikkusega. Nende ansamblite tegevusest Suure Isamaasõja päevil on säilinud mõningad filmikatkendid.

1941.a. detsembris andis NSV Liidu valitsus välja määruse Eesti NSV Riiklike Kunstiansamblite organiseerimise kohta Jaroslavis. Siia koondati enam kui 200 eesti kunstimeistrit, kes esinesid arvukate kontsertidega sõjaväeosades ja vabastatud aladel. Eesti NSV Riikliku Kunstiansambli informatsioon nr. 7 EK(b)P Keskkomiteele, Eesti raadio toimetusele Moskvas, ajalehtede "Punaväelane" ja "Rünnakule" toimetusele 29. juunist 1942.a. märgitakse, et "Eesti NSV Riiklikud Kunstiansamblid on praegusel hetkel täie innuga andunud Punaarmee ja ümbruse töötava rahva kunstilisele teenindamisele. Tehakse ettevalmistusi esinemisele Moskvas - Nõukogude Eesti teise aastapäeva puhul.¹ Nimetatud esinemistest on säilinud filmikatkend "Kunst kutsub võitlema".² Kontsert Moskvas toimub arvuka kuulajaskonna ees, kellede hulgas on ka Eesti NSV valitsuse esindajad sm-d Karotamm, Vares, Semper jt.

Jaroslavi Kunstiansambli esinemistest Eesti Las-

¹ ORKA, R-14, nim. 1, s.-ü. 1072, lk. 52.

² Sealsamas, Kinoosakond, P-467, rv. NE nr. 1.

kurkorpuse võitlejate ees on säilinud üksikud filmi-
kaadrid.

Pildil näeme P. Pinnat ja A. Lauterit külas
Eesti laskurkorpuse võitlejatel.

Eelpooltoodud filmipaljas näeme ka Jaroslavi Kunst-
tiansambli esinemisi 1944.a. kevadel ida pool Narvat
vabastatud esimestes Eesti NSV valdades. (Praegu
Vene FSV koosseisus.)

1943.a. aprillis korraldasid Eesti kunstnikud
Moskvas kunstinäituse, mis oli pühendatud Jüriöö üles-
tõusu 600. aastapäevale. Näituse avamisel esines kõne-
ga sm. Vares. Näitusel oli eksponeeritud hulgaliselt
eesti kunstnike töid. Sellest, kuidas näitus avati,
saame ülevaate filmipaljas "Eesti kunstinäitus Mosk-

vas".^{1x} Suure huviga tutvutakse kunstnike Okase, Burmeistri, Sannamehe jt. maalidega. Eriti suurt huvi äratab Sannamehe maal "Neli eestlaste juhti".

ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu valitsuse abiga alustasid Eesti NSV juhtivad organid evakuatsiooni ajal ettevalmistust ülesehitustööks Nõukogude Eestis pärast selle vabastamist. Sel otstarbel loodi 1943.a. alguses Jegorjevski Õppekombinaat. Õppekombinaadi tööle on pühendatud filmipala "Nad ehitavad taas üles oma Eesti kodumaa",² kus näeme loenguid pidamas sm. K. Taevi ja sm. L. Rootsi.

"Kursustest osavõtjateks olid algul naised ja mobilisatsioonieast vanemad mehed ning Isamaasõja invaliidid, kellel polnud enam võimalik relv käes võidelda fašistide vastu. Hiljem, kui rinne hakkas läheneda meie vabariigi piiridele, demobiliseeriti kursustele saatmiseks ka Eesti Laskurkorpuse väeosade võitlejaid."³

Nii võttis hiljem osa kursuste õppetööst Eesti Laskurkorpuse nooremleitnant Albert Kariste, keda

¹ ORKA, Kinoosakond, P-467, rv. NE nr. 1.

^x Seda filmi võiks kasutada ka IX klassis peale Jüriöö ülestõusu käsitlemist, tehes kokkuvõtet selle sündmuse ajaloolisest tähtsusest ja innustavast mõjust järeltulevastele põlvvedele.

² ORKA, Kinoosakond, P-467, rv. NE nr. 1

³ Purge, S. Kaadrite ettevalmistamisest Eesti NSV-le Suure Isamaasõja päevil nõukogude tagalas, kogumik "Kaasaja ajaloo", ERK, Tln., 1961, lk. 42.

näeme ka eelpoolmainitud filmipalas kursuslaste ridades.

Selline kaadrite ettevalmistamine andis võimaluse hetkegi kaotamata rakendada uuesti tööle partei-, komsomoli- ja nõukogude organid, asuda kohe sõjakahjustuste likvideerimisele ja majanduse ülesehitamisele. Need abinõud olid üheks teguritest, mis kindlustas sõjajärgse ehitustöö kiire tempo Eesti NSV-s.

Sellelega lõppekski lühike ülevaade neist filmilõikudest, mis käsitlevad sõjaaegset tagalat. Partisaniliikumisest vaenlase tagalas on säilinud vaid üksikud filmikaadrid. Palas "Eesti partisanid".¹ jutustatakse sellest, kuidas eesti partisanid Leningradi oblasti saksa tagalas valmistuvad operatsiooniks, mille eesmärgiks on raudtee mineerimine. Näeme raudteesilla õhkulaskmist.

Teema "Saksa fašistide terror ajutiselt okupeeritud Eestis ja Eesti töörahva võitlus fašistlike okupantide vastu" käsitlemisel ei ole illustreerivaid filmimaterjale säilinud. Tol ajal ei eksisteerinud Tallinna Kinostuudio. Riias asuv "Ostlandfilm" filmis küll mõningaid sündmusi Eestis, kuid need filmimaterjalid meie vabariigis pole säilinud. Jutuajamisel Tallinna Kinostudio kauaaegse töötaja sm. Tam-

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-470, rv. NE nr. 4.

bekiga, märkis ta, et võib oletada, et üksikud filmipalad sündmuste kohta okupeeritud Eestis on säilinud trofeedena ka Moskva Kino-fono-foto Riiklikus Kesk-
arhiivis. See küsimus vajaks lähemat selgitamist.

Vaba- Nõukogude Eesti territooriumi vabastamisega al-
purus- gab vahetult rahvamajanduse taastamine. Edasi mainik-
rahva- siid filmipalu, milliseid oleks võimalik kasutada
duse käsitledes esimesi samme vabariigi rahvamajanduse
amise taastamise ajal 1944-1945.a.

Tagalast olid saabunud tagasi ka eesti kino-
operaatorid, kes aega kaotamata asusid filmima sõja-
järgseid sündmusi vabastatud eestis. Sõda oli suurt
kahju tekitanud eesti kinematograafiale. Tallinna
Kinostuudio oli täielikult purustatud. Nõukogude
võimu taaskehtestamisega Eestis võeti Eesti NSV Rah-
vakomis saride Nõukogu määrusega nr. 119, 19. aug.
1944.a. vastu otsus kroonika-dokumentaalfilmide riik-
liku ettevõtte "Kinokroonika Tallinna Stuudio" taas-
tamise kohta.¹ Tol ajal kuulusid Tallinna Kinostuudio
erialase varustuse hulka ainult mõned operaatorikaa-
merad. Ülesvõetud filmid tuli saata töötlemiseks
Leningradi, sest kohapeal puudus laboratoorium. Stuu-

---

¹ Vt. ORKA, R-1, nim. 2, s.-ü. 32, lk. 233.

diote kuulusid ainult mõned ruumid Kunderi ja Rataskaevu tänavas.¹

1945.a. sai stuudio võimalused teha kõik kinožurnaalide väljalaskmiseks seoses olevad tööd kohapeal. Sama aasta 19. märtsil võeti vastu ka Tallinna Kinostuudio põhikiri, kus märgiti, et Stuudio ülesandeks jääb kroonikalisis-dokumentaal-, heli- ja tummfilmide valmistamine.²

Kinooperaatorid püüdsid oma filmikaameraga olla alati aktuaalsete sündmuste tulipunktis. Esimestele päevadele vabastatud Tallinnas on pühendatud filmipala "Suur töö algab".³ Näeme esimest rongi, mis toob evakueerunud eestlasi tagalast tagasi kodumaale. Paljusid Tallinna perekondi ootavad ees endiste korterite asemel rusud. Kuid päevagi aega viitmata asuvad elanikud oma kodulinna taastamisele. Taastatakse purunenud maju Harju tänaval, rebitakse maha silt vihatud saksa komandantuuri hoonelt. Raekoja väljakul on ülesseatud Euroopa sõjategevuse kaart. Näeme inimesi elavalt mõtteid vahetamas selle ümber.

Sama filmipalas jutustavad kaadrid sellest, kuidas töölised kogunevad oma endistesse tööruumidesse.

¹ Nittim, E. Kinostuudio vajab abi, "Sirp ja Vasar", nr. 47, 19. 1954, lk. 5.

² Vt. ORKA, №1, nim. 2, s.-ü. 45, lk. 25.

³ Sealsamas, Kinoosakond, P-474, rv. NE nr. 9.

Peetakse miitinguid Krulli vabrikus ja "Unioni" jalatsivabrikus. Filmipala lõpus peatatakse Tallinna Riikliku Draamateatri ruumes toimuvai pealinna üldsuse koosolekul, mis on pühendatud Eesti NSV mandriosa vabastamisele. ¹ sinevad sm. Vares ja Karotamm.

Sõda oli tekitanud suurt kahju Eesti NSV rahvamajandusele. Põlevkivikaevandused, Kreenholmi manufaktuur ning palud teised tööstusettevõtted olid tugevasti kannatada saanud. Laostunud oli ka põllumajandus. Seisis ees suur töö, et parandada sõjahaavad nii tööstuses kui põllumajanduses ja tõsta rahva materiaalsel heaolu. Üheks edasilükkamatuks ülesandeks oli kergetööstuse taastamine. Näeme, kuidas järk-järgult lastakse käiku rida Tallinna tööstusettevõtteid. Filmipalas "Uusi töövõite"¹ jutustatakse sellest, kuidas äsja käikulastud trikootööstuse "Marat" naistöölised valmistavad rõivastusesemeid Nõukogude Armeel võitlejatele. On näidatud ka šokolaadivabriku "Kave" ("Uus osakond - uued saavutused"),² konservitööstuse ("Kõrgeväärtuslikke konserve"³), tehase "Tarbeklaas" ("Tarbeklaas töös"⁴) jt. tehaste käikulaskmist. Riikliku Liidu Tehase nr. 9 (praegune Tallinna Masinaehituste-

¹ ORKA, Kinoosakond, P-477, rv. NE nr. 1.

² Sealsamas, P-479, rv. NE nr. 3.

³ Sealsamas, P-481, rv. NE nr. 5.

⁴ Sealsamas, P-487, rv. NE nr. 11.

has) tööpäeva käsitlevas filmipaljas "Töö kiidab tegijad"¹ näeme ka tänapäeval kuulsat tööeesrindlast Alfred Valdovi töötamas.²

Esmajärguliseks ülesandeks oli sõjajärgelise nõukogude maareformi taastamine. Filmipala "Maa tagasiandmine töötavale talurahvale"³ jutustab uute maatükkide väljamõõtmisest. Näeme uusmaasaajaid aktidele alla kirjutamas. Sügisesse põllutööde viimastest päevadest maal jutustab filmipala "Vilja riigile"⁴. Harku valla talupojad, nende seas ka Eesti Laskurkorpuse ridades võidelnud Rudolf Kaikun, viivad uudsevilja riigile.

Käsilähes tööstuse ja põllumajanduse taastamise esimeste sammudega käis ka linnade taastamine ja kultuuri ning hariduse edasiarendamine.

Filmipaljas "Taastame kodulinna"⁵ näeme purustatud "Estonia" teatri varemeid. Arhitektid Kuusik ja Meigas arutavad linna taastamise plaani. Ei ole unus-

¹ ORKA, Kinoosakond, P-484, rv. NE nr.8.

² Nimetatud filmipalu oleks kahtlemata sobiv näidata Tallinna koolides õpilastele enne, kui nad lähevad tootmispraktikale samadesse tehastesse. Tutvudes nendega suudaksid õpilased paremini mõista oma vanemate seltsimeeste rasket tööd sõjajärgsetel aastatel.

³ ORKA, Kinoosakond, P-477, rv. NE nr. 1.

⁴ Sealsamas, P-486, rv. NE nr. 10

⁵ Sealsamas, P-477.

tatud ka maa-asulaid. Kiiresti on asunud koostama maa-asulate ja -elanute tüüpprojekte. Filmipala "Tartu elustub jälle"¹ jutustatakse sellest, kuidas ka Tartu arhitektid on asunud oma kodulinna taastamisele. Mõõdetakse välja maatükke uute majade ja väljakute rajamiseks.

Tallinna taastamisest on veel säilinud üksikud filmipalad, kus näeme sadama taastamistöde algust ("Tallinna sadam"²) ja seda kuidas Nõukogude Armeed sõdurid puhastavad miinidest merd Tallinna kai ääres ("Nemad puhastavad Balti veed"³), Balti jaamahoone taastamist ja avamist ("Raudteelaste pidupäev"⁴), Tallinna Kesktelegraafi ("Jälle töötajate teenistuses"⁵) ning Trammidepoo taastamist ("Trammipargi taastamisel"⁶).

Kultuurielu taasarendamisest on võimalus jälgida, kuidas 1944.a. novembris algas õppetegevus Tallinna Polütehnilises Instituudis. Näeme üliõpilasi siseneemas peahoonesse ja kuulamas professor Altma loengut. Sellest jutustab meile filmipala "Tulevased eriteadlased".⁷ Filmipalal "Tartu elustub jälle"⁸ näeme sama

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-472, rv. NE nr. 2.

² Sealsamas, P-480, rv. NE nr. 4.

³ Sealsamas, P-483, rv. nr. 7.

⁴ Sealsamas, P-485, rv. NE nr. 9.

⁵ Sealsamas, P-481, rv. nr. 5.

⁶ Sealsamas, P-479, rv. NE nr. 3.

⁷ Sealsamas, P-477, nr. 1.

⁸ Sealsamas, P-478, NE nr. 2.

aasta detsembris alanud õppetööd Tartu Riiklikus Üli-
koolis. Üliõpilised tutvuvad ka TRÜ pearaamatukoguga.

Õppetöö jätkumist alg-, kes- ja keskerikoolides
on võimalus jälgida filmipalades "Õppetöö algab"¹
ja "Siin kasvavad uued kaadrid".²

Hoolt kasvava põlvkonna eest näeme filmipalas
"Õnnelik nõukogude noorus",³ kus jutustatakse pio-
neeride puhkusest Väana-Jõesuu pioneerilaagris ja
päevast Tallinna linna I Lasteaias. Filmipala "Ees-
rindlik nõukogude kunst"⁴ on pühendatud Tallinna
Kunstihoones 1945.a. kevadel avatud Nõukogude maali-
ja graafikanäitusele. Saame meelde jääva ülevaate ees-
rindlikust nõukogude kunstist, eriti äratav tähele-
panu Jakovlevi maal "Tank tee rindele".

Suurt huvi pakkuks ajalootundides filmipala "5
aastat Nõukogude Eestit"⁵, milles näidatakse pidulik-
ku koosviibimist Estonia teatrisaalis. Avasõnaga esi-
neb sm. Vares. Rõõmumiting ja demonstratsioonid toi-
muvad ka Võiduväljakul. Pealinn on piduehtes. Kõigis
parkides toimuvad rahvapidustused. Staadionil on rah-
vakunstiohtu.

---

¹ ORKA, Kinoosakond, P-481, rv. NE nr. 5.

² Sealsamas, P-481.

³ Sealsamas, P-485, rv. NE nr. 9.

⁴ Sealsamas, P-485, rv. ^{NE} nr. 9.

⁵ Sealsamas, P-485.

Kõik see, mida tehti vabariigi rahvamajanduse ülesehitamiseks veel jätkuva sõja olukorras oli vaid üks esimesi samme. Suudeti teha ainult kõige vajalikum selleks, et sõjajärgsetel aastatel saaks ravida sõjahaavu ja saavutada Eesti NSV rahvamajanduse ja kultuuri kiire tõus.

III peatükk.

Kinodokumendid esimese sõjajärgse viisaastaku kohta (1946 - 1950).

1945.a. augustis tegid ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu Riiklikule Plaanikomisjonile ülesandeks asuda rahvamajanduse taastamise ja arendamise plaani koostamisele, mis kinnitati NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 1946.a. märtsis. Selle üleliidulise plaani alusel võeti 1946.a. juulis Eesti NSV Ülemnõukogu poolt vastu Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan, mille täitmine sai kogu rahvale esmajärguliseks ülesandeks.

See plaan nägi ette taastada kõigepealt vabariigi kannatadasaanud majandus, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjajärgne tase ja seejärel ületada see tunduvas ulatuses.

Neljanda (esimese sõjajärgse) viisaastaku plaani (1946-1950) järgi "tuli tagada kõigepealt põlevkivi- ja põlevkivikeemiatööstuse, masinaehituse ja ehitusmaterjalide tööstuse ning transpordi taastamine ja arendamine, mis oli vabariigi rahvamajanduse taastamise ja arendamise olu-

liseks eelduseks".¹

Käsitletavast perioodist (1946-1950) on ENSV ORKA kino-fono-foto osakonnas säilinud 221 Tallinna Kinostuudio ringvaadet "Nõukogude Eesti" ja dokumentaalset lühifilmi, mis oleks heaks näitlikuks materjaliks ajaloo tundides. Tuleb siiski mainida, et kõik sündmused pole leidnud võrdsel määral käsitlemist. Kinoringvaadetes on suhteliselt vähem tähelepanu pööratud põllumajandusele ja kalurikolhoosidele. Paljud filmipalad kannavad tugevat isikukultuse pitserit.

Selleks, et kiiremini ületada sõjajärgseid raskusi, kutsusid Eestimaa Kommunistlik Partei ja valitsus rahvast üles kiirendama taastamistöid. See üleskutse leidis üldist toetust. Rahva aktiivne ja üksmeelne osavõtt taastamistöödest peegeldub ka paljudes "Nõukogude Eesti" ringvaadete palades.

Filmipalas "Tuleviku Tallinn"² näeme 1946.a. septembris arhitektide nõupidamist Tallinnas, kus märgitakse ära esmajärjekorras taastamist nõudvad objektid. Nõupidamisel jääb kõlama mõte, et viisaastak avab seni olematud perspektiivid ehitus- ja taastamistöodes.

---

¹ Panksejev, A., Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus tööliklassi ja talurahva liidu kindlustamise eest, ERK, Tln. lk.36.

² ORKA, Kino osakond, P-509, rv. NE nr. 18, 1946.a.

On võimalus jälgida taastamistoid Tallinna Harju tänavas¹ ja Viktor Kingissepa nim. Tselluloosi ja Paberi-kombinaadi taastamist.²

Taastamistöödega käsikäes käis ka uute tehaste, tsehhide, elamute ja kultuuriasutuste ehitamine, et luua baas Eesti NSV industrialiseerimiseks ja kultuuri arendamiseks. Uute elumajade ehitamisest Tallinnas Maja-ka tänavas jutustab filmipala "Tallinn ehitab".³ Tallinna Elektriijaama katlamaja ja uue korstna ehitamise käigust saame ülevaate filmipalas "Elektriijaama ehitusel".⁴ Korstna ehitamisele on saabunud korstnaladujate brigaad Moskvast. Siin avaldub ilmekalt ka vennasvabariikide abi meie maale, kes peale tehniliste seadmetega varustamise, saatsid meile ka oskustöölisi.

Komsomoli nimelise staadioni ehitustoid Tallinnas kirjeldatakse filmipalas "Uus staadion".⁵

Filmipalas "Tallinn ehitab"⁶ tutvustatakse Tallinna generaalplaani tolleaegset varianti. Uute elamukvartalite

¹ ORKA, Kinoosakond P-573, rv. NE nr. 12

² Sealsamas, P-582, rv. NE nr. 21

³ ORKA kinoosakond, P-543, rv. NE nr. 26, 1947.a.

⁴ Sealsamas, P-568, rv, NE nr. 7. 1948.a.

⁵ Sealsamas, P-590, rv. NE nr. 29. 1948.a.

⁶ Sealsamas, P-633, rv. NE nr. 27. 1949.a.

ja tööstusobjektide ehitamisest ja paiknemisest tuleviku Tallinnas jutustab linna peaarhitekt sm. Toppel. Suurejooneline ehitustegevus käis põlevkivibasseinis. Kohtla-Järve väljaehitamisele on pühendatud filmipala "Uuslinn"¹, kus näidatakse hoogsat ehitustegevust Kohtla-Järvel. Tutvustatakse lähemalt tol ajal progressiivset ehitamist kiirvoolumeedil Zaporozje ehitajate eeskujul, mille tulemusena 48 päevaga valmib kahekorruseline elumaja (huvitav võrdlus tänapäeva ehitustempoga).

Tähtsamaks tööstusharuks Eesti NSV-s neljandal viisaastakul oli põlevkivitööstus. Väga rohkesti on ka filmimaterjale põlevkivitööstuse taastamisest ja arendamisest. Sellele on palju ruumi antud kinoringvaadetes ja loodud dokumentaalne lühifilm "Eesti põlevkivi". Samuti on põlevkivitööstusele pühendatud osa 1948.a. loodud dokumentaalsest lühifilmist "Mu isamaa on minu arm".²

Kinokroonikatest on põlevkivibasseini tööle pühendatud ulatuslikum filmipala "Viisaastaku ehitustel"³, kus näeme Kukruse kaevanduse moderniseerimist vennasvabariikidest saabunud tehnikaga. Põlevkivitööstuse moderniseerimisele aitasid kaasa ka paljud Tallinna tehased. Filmipalal

---

¹ ORKA, Kinoosakond, s.-P.-nr. 630, rv. NE nr. 24, 1949.a.

² Sealsamas, s.-P.-nr. 602, 1948.a.

³ ORKA, Kinoosakond, P-506, rv. NE nr. 22, 1946.a.

"Tehnilisi seadmeid põlevkivitööstusele"¹ on näidatud Riikliku Liidu Tehase nr. 9 kollektiivi täitmas põlevkivitööstuse tellimusi tehniliste seadmete osas. Tähtsat sündmust - neljanda viisaastaku suurehituse, maailma esimese põlevkivigaasivabriku ehitamise lõpujärku näeme filmipalal "Põlevkivibasseini ehitusel"² 1948.a. juulist. Mõni kuu hiljem, 5. nov. 1948.a. hakkas vabrik andma esimest gaasi. Sellest jutustab lühifilm "Gaas Leningradile"³. See õpikus mainitud fakt saaks käsitletava filmipala demonstreerimisel suure emotsionaalsuse.

Kõige ilmekamaid episoode põlevkivitööstuse ajaloost meie vabariigis pakub lühifilm "Eesti põlevkivi".⁴

Nimetatud filmis on näidatud kõiki tähtsamaid momente eesti põlevkivibasseini arengust. Näeme eeskujulikke mehaniseeritud šahte, taastatud põlevkivi ümbertöötlemise tehaseid, põlevkivigaasi võimsat tehasi. On esiletõstetud tootmise eesrindlasi, näidatakse teaduslikku uurimistööd, mille tulemusena on eesti teadlastel õnnestunud saada terve rida uusi tooteid põlevkivist - bituumen, asfalt, bensiin,

---

ORKA,

¹ Kinosajak, P-565, rv. NE nr. 4 1948.a.

² Sealsamas, P-583, rv. NE nr. 22, 1948.

³ Sealsamas, P-646, rv. NE nr. 11, 1948.

⁴ ORKA, Kinosajakand; P-598, 1948.a.

silikaatkivid, estolakk, kuivvaigud jt.

Filmi lõpus on antud aerofilmimise teel ülevaade kogu põlevkivibasseini looduslikust levikualast ja samuti gaasitrassist Kohtla-Järvest kuni Leningradini.

Kahjuks pole filmis näidatud teiste liiduvabariikide abi põlevkivitööstuse taastamisel, millele juhti tähelepanu juba peale filmi valmimist 1948.a.¹

Masinaehitus on olnud meie maa majanduse arendamise ja sotsialismi ehitamise aluseks. Ka sõjajärgseil aastail osutati sellele suurimat tähelepanu, sest ilma masinaehitusega ei oleks saanud arendada ka teisi tööstusharusid ning põllumajandustehnikat. Kuigi Eesti NSV tööstus on viimasel ajal spetsialiseerunud väiksemat toorainekulu nõudvale aparaadi ja väikemasinaehitusele, andsid sõjajärgseil aastail suure panuse viisaastaku ülesannete täitmisele ka Eesti NSV rasketööstuse ettevõtted.

Seda, kuivõrd suures ulatuses oli levinud sotsialistlik võistlus tööstuses, näeme arvukates filmipalades, mis käsitlevad vabrikute ja tehaste tööd. "Esimesel sõjajärgsel viisaastakul võttis sotsialistlik võistlus Eestis massilise ulatuse. Ta haaras kõik tööstusharud ja peaaegu kõik vaba-

---

¹ ORKA,
Kinöosaakond, 1948.a. lühifilmide dokumentatsioon,
Eesti NSV Kinematograafia Ministeeriumi hinnang dok . lühifilmi "Eesti põlevkivi" kohta, lk. 82.

riigi tootmisettevõtted. See võistlusviis aitas avastada uusi ressursse vabariigi sotsialistliku majanduse arendamises."¹

Paljud filmipalad jutustavad meile tehase "Volta" tööst, kus sotsialistlikule võistlusele pandi alus juba 1940.a. augusti alguses. Kollektiiv õppis sotsialistliku võistluse organiseerimisel vennasvabariikide eesrindlike ettevõtete kogemustest.

Filmipala "Sotsialistliku võistluse võitja"² jutustab tööst "Volta" tehases ja sellest, kuidas Partei Keskkomitee esindaja sm. Sazonov annab üle rändpunalipu "Volta" tehasele kui üleliidulise sotsialistliku võistluse võitjale.

Elektrimootorite tehasele "Volta" kui ühele suuremale Tallinna tehasele on pühendatud ka dokumentaalne lühifilm "Taassündinud tehas"³. Film on väljalastud tehase 50. aastapäeva puhul. Antakse ülevaade tehasest, mis nõukogude võimu aastail kujunes kaasaegse tehnikaga varustatud suurkäitiseks. See on jutustus kollektiivist, kes on olnud

---

¹ Boikov, V., Sotsialistlik võistlus eesti tööstusettevõtetes esimestel nõukogude aastatel", "Kaasaja ajaloo", ERK, Tln. 1961, lk. 131.

² ORKA, Kinosajakond, 576, NE nr. 16. 1948.a.

³ Sealsamas, ...-P- 657, 1949.a.

kolm korda esikohal üleliidulises sotsialistlikus võistluses.

Filmi alguses jutustab vana tööline Richard Piiber töölistele "Volta" tehase täielikust laostumisest kodanluse võimu ajal. Tööliste streigist osavõtmise eest vallandati Piiber tehases, nüüd on ta aga tsehhi juhataja. Sm. Piiber tutvustab ka tööpinki, kus sajandi algul töötas sm. Kalinin.

Filmis on näidatud ka üksikuid sotsialistliku võistluse eesrindlasi, sm-d Erich Kleesment, Emilie Annus, August Kuusk, Jekaterina Urgart jt.

Film lõpeb kaadritega, kus näidatakse sajakorterilise elamu ehitamist, kus alumisel korrusel paiknevad polikliinik, lasteaed ja teenustöökojad tehase töötajatele ja teistel korrustel korterid.

Dokumentaal lühifilm "Taassündinud tehas" annab hea ülevaate eesrindlikust tehases ja selle kollektiivist.

Tallinna Masinaehitustehasele on pühendatud filmipala "Esimene teras"¹, mis kirjeldab moodsa elektrisulatusahju käikulaskmist.

Tööprotsessi ning sotsialistliku võistluse organiseerimist tehases "Ilmarine" näeme filmipalas "Suure Sotsia-

---

¹ ORKA, Kinnisakond, P-640 NE nr.34, 1949.a.

listliku Oktoobrirevolutsiooni eel".¹

Palju tähelepanu filmikroonikates on osutatud ka inimestele - sõjajärgse viisaastaku kangelastele. Filmipalas "Tublid töömehed"² näeme ETKVL Kopli Masinaehitustehase eesrindlike töölisi töötamas. Nende hulgas on 70 aastane Joosep Kotisse, kes täidab töönorme 300 %-liselt.

Filmipala "Noorte remonditööliste brigaad"³ räägib V. Kingissepa nim Tselluloosi ja Paberikombinaadi kuulsast noortebrigaadist Aleksander Sumaki juhtimisel.

Riikliku Liidu tehase nr. 9 brigadiire sm. Kovartit ja Lannestod näeme sotsialistlikus võistluses filmipalas "Kõik jõud viisaastaku plaani täitmiseks"⁴.

Fenomenaalseid töötulemusi saavutas tekstiilvabriku "Punane Koit" tööline Kazantsev, töötades korraga viiel teljel, täitis ta töönormi 980 %-liselt. Sm. Kazantsevi töömeetodeid tutvustatakse filmipalas "Ratsionaliseerija".⁵

---

¹ ORKA, Kiireksand, P-635, NE nr. 29, 1949.a.

² Sealsamas, s.-l. P-493, NE nr. 1, 1946.a.

³ Sealsamas, s.-l. P-499, NE nr. 7, 1946.a.

⁴ Sealsamas, s.-l. P-494, NE nr. 2, 1946.a.

⁵ Sealsamas, s.-l. P-503, NE nr. 11, 1946.a.

Mitut tolle aja kuulsat töösangarit Robert Piilbergi Riiklikust Liidu tehase nr. 9, NSV Liidu 1946.a. parimat vedurijuhti sm. Merilaini ja Keila vabriku stahhaanovlast Helene Sillarit näeme "Nõukogude Eesti" ringvaates nr.14/¹15. Ka praegu väga tuntud ehitajale ja ühiskonnategelasele Kristjan Kärberile on pühendatud mitmed filmipalad.²

Ka õpikus esiletoodud Tallinna Masinaehitustehase eesrindlast Robert Piilbergi kohtame ~~ka~~ mitmetes hilisemates ringvaadetes, nagu näit. "Kohtumised kandidaatidega",³ kus näeme NSV Liidu Ülemnõukogu saadikukandidaat sm. Piilbergi vestlemas noorte valijatega.

Pingsas tööprotsessis kasvasid ja arenesid inimesed noores Nõukogude Bestis. Filmipalas "Eesrindlikke naisi tootmisprotsessis"⁴ jutustatakse tehase "Volta" freesijast Jekaterina Urgart'ist, kes varem oli koristaja samas tehases. "Ilmarise" tehase direktorist sm. Linnust, kes enne töötas mudelsepana, räägib filmipala "Suure Oktoobri-revolutsiooni 29. aastapäeva auks".⁵ Filmipalades kajastub kuidas võitluses sõjajärgse viisaastaku plaani täitmise eest puhkes õitsele tööliste algatusvõime ja initsiatiiv.

---

¹ ORKA, ^{Kino-}õsakaand, P-506, NE rv. nr. 14/15.

² Sealsamas, näit. P-685, NE rv. nr. 26, 1950.a.

³ Sealsamas, P-667, NE rv. nr. 7, 1950.

⁴ Sealsamas, P-496, NE nr. 4, 1946.a.

⁵ Sealsamas, P-510, NE nr. 19, 1946.a.

Eesrindlaste-novaatorite algatused leidsid kõikjal järgimist. Iseloomulikuks näiteks sellest on filmipala "Galina Sergienko jälgedes"¹, kus näidatakse kuidas riidevabriku "Keila" raamatupidaja Vaike Rohumäe läheb üle tootvale tööle ketrusosakonda.

Uuest voolu tootmise meetodist taastatud Tartu Telefonivabrikus ja sellega hästi kohanenud noortest töölistest jutustab filmipala "Tartu Telefonivabrik".² Filmipala "Moskvalaste eeskujul"³ näitab kuidas trikootööstuse "Marat" kollektiiv kohustub tõstma toodangut masinate kiiruse suurendamise ja tootmispinna maksimaalse kasutamise, mis omas erilist tähtsust sõjajärgse tootmispinna kitsikuse juures.

Eesrindlike töövõtete laialdane juurutamine Tallinna Masinaehitustehases kajastub ilmekalt filmipalal "Insener Kovaljovi eeskujul".⁴

Üle vabariigi sai tuntuks Tootsi turbatööstus, kus uue tehnika rakendamisega saavutati toodangu suur tõus. Mehhanismide ja automaatika rakendamisele Tootsi briketi-

---

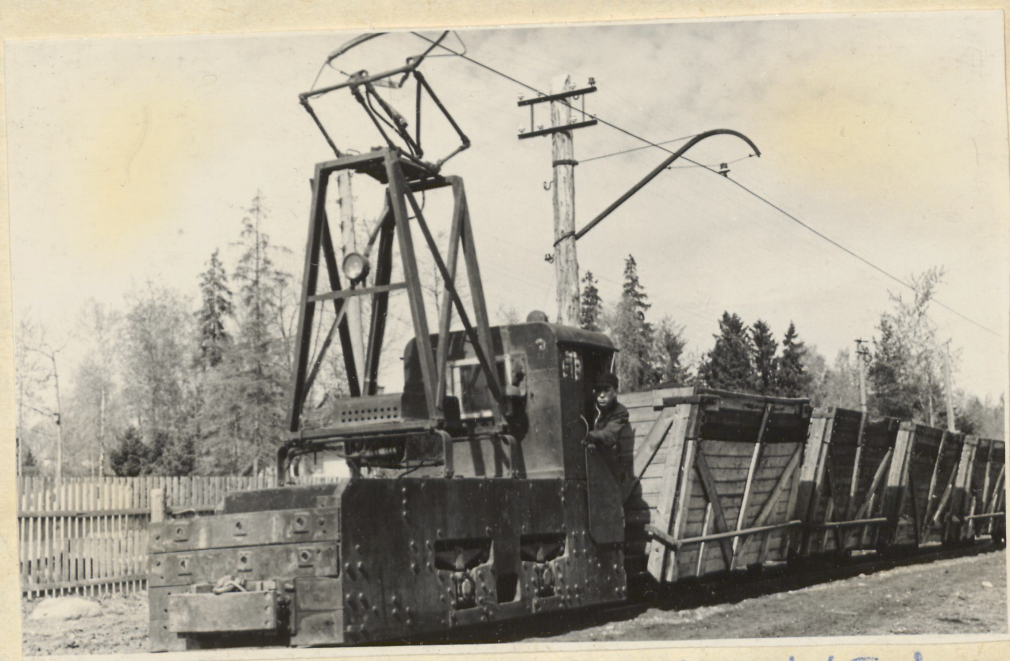
¹ ORKA, *KinooskP*-511, NE nr. 20, 1946.

² *Sealsamas*, P-512, NE nr. 21, 1946.

³ *Sealsamas*, P-639, NE nr. 39, 1949.

⁴ *Sealsamas*, P-688, NE nr. 29, 1950.

tööstuses on pühendatud filmipala "Tootsi briketitööstus"¹⁾.

Elektriraudtee Tootsi Briketitööstuses.

Üleliidulise tunnustuse võitnud eesti tekstiilitööstusele sõjajärgseil aastail on pühendatud filmipala "Tööpäev tekstiilikäitises "Punane Koit"²⁾ Siin jutustatakse osakondadevahelisest sotsialistlikust võistlusest käitisesk.

Ehitustegevuse üha suurenev maht nõudis ka ehitusmaterjalide tööstuse kiiret arendamist. See tööstusharu on olnud tulipunktis sõjajärgse viisaastaku päevist kuni tänapäevani. Filmipalas "Lasnamäe paemurdudes"³⁾ näeme tööd

1) ORKA, kinoosakond, P-632, rv. NE nr. 26, 1949. a.

2) Sealsamas, P-544, rv. NE nr. 27, 1947. a.

3) Sealsamas, P-631, rv. NE nr. 25, 1949. a.

Lasnamäel, kus paemurdudest murtakse odavat ja tugevat ehitusmaterjali vabariigi ehitustele. Filmipala "2 miljonit tellist üle plaani"¹⁾ jutustab tehase "Kvarts" eesrindlikust kollektiivist, kes annab üleplaanilist toodangut tänu paljudele ratsionaliseerimissetepanekutele.

Mitmetes filmipalades on jäädvustatud uurimused ja katsed, mille tulemusena valmis tänapäeval Eesti NSV-le rahvusvahelise kuulsuse toonud ehitusmaterjal--silikaltsiit.²⁾

Eesti NSV industrialiseerimise ~~st~~ (1946-1950.a.) käsitleva filmimaterjali põhjal ei saa õpilastele anda täielikku ülevaadet sõjajärgse industrialiseerimise käigust meie vabariigis. See peab jääma siiski õpetaja suulise jutustuse ülesandeks. Filmipalad aitavad aga ühte või teist sündmust värvikamalt ette kujutada ja muudavad loetletud võõrad nimed elavateks inimesteks, ning sellega aitavad kaasa käsitletava perioodi paremaks mõistmiseks ja mäletamiseks.

---

1) ORKA kinoosakond, P-638, rv. NE nr. 28, 1949.a.

2) Sealsamas, P-724, rv. NE nr. 11, 1950.a.

Pärast Suure Isamaasõja lõppu oli nõukogude võimu teiseks tähtsamaks ülesandeks taastada nõukogude seadused maa kohta ja ületada põllumajandusliku tootmise sõjajaeelne tase. ORKA-1 on filmimaterjale, mis sobiks ~~idea~~ demonstreerimiseks õppetunnis teema "Sotsialistliku põllumajanduse loomine Nõukogude Eestis" läbivõtmisel. Juba 1944. a. sügisel algas nõukogude maareformi taastamine, mis viidi lõpule 1947. aastaks.

Põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks oli vaja luua vastav materiaalne tehniline baas. Eesti NSV-s loodi see traktorite ja muude põllutoomasinate koondamise teel masina-traktorijaamadesse.

Sotsialistliku suurpõllumajanduse loomine.

1946. a. kinokroonikates ongi peamist tähelepanu pööratud masina-traktorijaamade tegevusele põllumajanduses. MTJ-d said põhilise osa oma tehnilisest varustusest vennasvabariikidelt, kes saatsid hulgaliselt põllutööriistu Eesti NSV-le. See kajastub ka filmimaterjaldes. Palas "Kevadkülv vabastatud põldudel"¹⁾ on näidatud vennasvabariikidest saabunud uut tehnikat Viljandimaa põldudel. Uut traktorit juhib Viljandi MTJ kuulus traktorist Heino Hirv. Ka Eesti oma tehased aitasid kaasa põllumajanduse mehhaniseerimisele meie vabariigis. Vabariigi tööstuse otsesest abist põllumajandusele raägivad filmikaadrid paladest "Põllutoomasinate tehas "Voit"²⁾ ja "Linna abi maale"³⁾, kus näeme Tartu Põllutööriistade tehase kollektiivi täitmas tellimust ja kartulivõtjate

P-505

1) ORKA, kinoosakond, r.-v. NE, nr. 11, 1946. a.

2) Sealsamas, P-525, r.-v. NE, nr. 7, 1947. a.

3) Sealsamas, P-526, r.-v. NE, nr. 8, 1947. a.

monteerimist ETKVL Kopli Masinaehitustehases.

Dokumentaalses lühifilmis "Uut elu rajamas" ¹⁾ on kokkuvõtlikult näidatud aasta jooksul vennasvabariiki ~~est~~ delt saadud abi põllutoomasinate näol: 1948. a. on Eesti NSV saanud 130 traktorit, 10 kombaini, 25 veoautot, 25 liikuvat mehaanikatookoda ja palju muid põllutooriistu.

Mitmed ringvaatefilmid 1946. ja 1947. a. näitavad talupoegi toomas vilja riigile tol ajal väga levinud punavoorige. Näiteks Harjumaa talupoegade punavoor ²⁾ ja Valgamaa talupoegade poolt organiseeritud punavoor Valga vabastamise aastapäeva puhul. ³⁾

Kokkuvõtteid neljanda viisaastaku esimese aasta saavutustest tegi eesti talurahvas Eesti NSV talurahva I kongressil 1947. a. aprillis. Sellele sündmusele on pühendatud ka filmipala. ⁴⁾ 19. aprillil saabusid Tallinna eesti töötava talurahva parimad esindajad üle vabariigi, et enne kevadkülvialgust läbi arutada kiire tõusu saavutamise võimalused põllumajanduses. Kongressi päevil oli avatud ka näitus, millega tutvudes talupojad veelkordseid veendusid, kuidas nõukogude võim toetab töötavat talurahvast. Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees sm. A. Veimer rõhutas oma avakõnes, et meil on olemas kõik võimalused lähema 2-3 aasta jooksul viia eesti põllumajandus sõjajaeelsele tasemele. Sõna võtavad ka Viljandimaa saadik Arno Talvik ja uusmaasaaja J. Rukki.

Peale seda kongressi algas killustatud väiketalu-
majanduse üleviimine kollektiivse suurmajanduse rööbas-

1) ORKA, P-606, 1948. a.

2) Sealsamas, P-511, r/v. NE, nr. 20, 1946. a.

3) Sealsamas, P-509, r/v. NE, nr. 18, 1946. a.

4) Sealsamas, P-527, r/v. NE, nr. 9, 1947. a.

tele. Sama aasta sügisel, 23. aug. 1947. a., loodi Saaremaal Saula külas esimene kolhoos Eestis—Viktor Kingissepa-nimeline kolhoos.

Kui kinoringvaadetes on suhteliselt vähem pööratud tähelepanu põllumajandusele, siis muudatusi põllumajanduses kajastavad mitmed dokumentaalsed lühifilmid. Ka Viktor Kingissepa-nimelisele kolhoosile on pühendatud dokumentaalne lühifilm "Esimene kolhoos Eestis".¹⁾ Kahjuks ei saa lähemalt peatuda selle filmi analüüsimisel, kuna filmist on säilinud ainult negatiiv, mis aga teeb filmi läbivaatamise ekraanil esialgu praktiliselt võimatuks. Positiivkopia valmistamisel filmist, mida ka lähemal ajal tehakse, avaneb võimalus filmiga tutvumiseks. Samuti pole ka nimetatud filmi kohta säilinud dokumentatsioon.

Filmipala "Uuele teele"²⁾ jutustab meile kolhooside asutamisest Rapla valla Tuti ja Mahlamae külades 19. märtsil 1948. a. Üldkoosolek valib esimeheks sm. Rudolf Viksi.

1948. a. mais tuli kokku järjekordne talurahva kongress, millest jutustab samanimeline filmipala.³⁾ Kongressile on kogunenud koos teiste põlluharijatega ka Nõukogude Eesti noorte kolhooside esindajad. Sm. Karotamm märgib oma sõnavõtus, et viimaste kuude jooksul on Eesti NSV-s tekkinud 50 uut kolhoosi. Järgnevates sõnavõttudes tõendasid kolhoosnike ja üksiktalupidajate esindajad oma valmisolekut v. õidelda põllumajanduse edasise arendamise eest.

---

1) ORKA, Kinoo sakond, N-599, 1948. a.

2) Sealsamas, P-570, rv. NE, nr. 9, 1948. a.

3) Sealsamas, P-573, rv. NE, nr. 12, 1948. a.

Dokumentaalse lühifilmi "Uut elu rajamas"¹⁾ näeme Saaremaa Viktor Kingissepa-nimelise kolhoosi liikmeid kogunemas üldkoosolekule, et arutada kevadiste tööde korraldamist. Jutustatakse kolhoosi lasteaia, elumajade, uue loomalauda ja elektriijaama ehitamisest ning raamatukogu avamisest. Ühtlasi on filmis käsitletud Võrumaa akad. Viljamsi

Viktor
Kingissepa
nimelise
kolhoosi
vastvalmi-
tud elektri-
ajaam.

nimelist kolhoosi, kus näeme põllumajanduslike koolide õpilasi šeffidena töötamas, ning tööpaeva Viljandimaa "Võidu" kolhoosis.

1948.a. novembris toimub Eesti NSV kolhoosnike I kongress, mis samuti on jäädvustatud filmilindile.²⁾

Kongress märgib ära, et Nõukogude Eesti küla on asunud

1) ORKA, kinoosakond, P-606, 1948.a.

2) Sealsamas, P-594, rv. NE, nr. 33, 1948.a.

sotsialistliku suurpõllumajanduse teele. Kongressile on saabunud 900 delegaati 341 kolhoosist, selleks et vahetada seni omandatud töökogemusi ja koos meie vabariigi juhtivate töötajatega arutada ühiselt eelseisvaid ülesandeid. Sm. Karotamm, tehes kokkuvõtet, märgib, et juba esimesel aastal saavutasid kolhoosid 20-30% kõrgema viljasaagi kui üksiktalundid. Kuid see on alles algus.

Teatud ülevaate üksikute kolhooside esimese aasta saavutuste kohta annavad filmikaadrid, mis on pühendatud kolhooside loikuspäevadele, kus tehakse kokkuvõtteid eelnevast ja kavandatakse uusi töid. (Näiteks filmipalad "Loikuspüha" ¹⁾ ja "Teeme kokkuvõtteid" ²⁾.)

1949.a. valminud dokumentaalne lühifilm "Tee tulevikku" ³⁾ kajastab loomakasvatuse arengut, teaduslikul alusel tehtavat tõuaretustööd Harju rajooni Võidu kolhoosis, Rapla rajooni "Uue elu" kolhoosis ja Kostivere sovhoosis. Tutvustatakse "Uue elu" kolhoosi esimeest Harald Olbreid (kes on sellel kohal ka praegu) kui eesrindlikku kolhoosiintelligentsi esindajat, kes töötab tihedas koostöös teadlastega Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudi Kuusiku filiaalist.

Filmipala "Vabariiklik loomakasvatuse nõupidamine" ⁴⁾ annab ülevaate toimunud nõupidamisest 18. juulil 1949.a. "Estonia" kontsertsaali on kogunenud ligi 10 tuhat loomakasvatuse eesrindlast ja eriteadlast. Oma töökogemusi kolhoosikarja suurendamisel ja lehmade piimatoodangu tõstmisel annavad edasi "Uue elu" kolhoosi esimees H. Olbrei ja Udeva sovhoosi lüpsja M. Ollikainen.

---

1) ORKA, kinoosakond, P-635, rv. NE, nr. 29, 1949.a.
 2) Sealsamas, P-636, rv. NE, nr. 30, 1949.a.
 3) Sealsamas, P-658.
 4) Sealsamas, P-624, rv. NE, nr. 18, 1949.a.

Et rahuldada elanikkonna nõudeid teravilja järele ja tu-
gevdada karja söödabaasi tuli muuta viljakandvaks seni
kasutamata seisnud või sööti jäänud maa-alad. See suur töö
jätkub veel tänapäevalgi.

Maaparandustöödele kolhoosides on pühendatud
filmipala "Kasutu maa viljakandvaks" ¹⁾, milles räägitakse
Eesti NSV Ulemnõukogu seaduse "Vabariigi looduse ümberku-
jundamise kohta" ellurakendamisest Nissi valla Punase
Koidu kolhoosis. Peatähelepanu on pööratud magistraalkraavi-
de kaevamisele soodes võimsa tehnika kaasabil. Sama teema
leiab kasitlust ka filmipalades "Sood viljakandvaks" ²⁾
ja "Laiendame külvipinda" ³⁾, kus näeme maaparandustööde
läbiviimise hoogtöökuud "Uue tee" ja "Kalevi" kolhoosis.

Tehnika kiire areng maaparandustöödel kolhoosi-
korra tingimustes tõuseb reljeefselt esile kui võrrelda
eelpooltoodud filmilõike varasema filmipalaga "Talgud
Saaremaal" ⁴⁾, milles jutustatakse esimestest sõjajärgse-
test maaparandustöödest Saaremaal Valjala vallas. Sajad
talupojad raiuvad ja juurivad vosa ning kaevavad kraavi
käsitsi.

1949. a. 26. detsembril toimus "Eesti NSV nais-
kolhoosnikute I kongress, millest räägib samanimeline
filmipala. ⁵⁾ Naiskolhoosnikud on saanud ka vennasva-
bariikidest Lätist ja Leedust. Delegaadid tutvuvad välja-
panekutega, mis näitavad meie kolhooside saavutusi. Sõna-
võttudega esinevad sm. Karotamm ja J. Telman, kes peatub
pikemalt naise osatähtsusel küla sotsialistlikul ümber-
kujundamisel

1) ORKA, kihosakond, P-630, rv. NE, nr. 24, 1949. a.

2) Sealsamas, P-623, rv. NE, nr. 26, 1949. a.

3) Sealsamas, P-637, rv. NE, nr. 31, 1949. a.

4) Sealsamas, P- 505, rv. NE, nr. 13, 1946. a.

5) Sealsamas, P-661, rv. NE, nr. 1, 1950. a.

Eesti NSV naiskolhoosnike I konverents,
Valgamaa delegaadid näitusega tutvumas.

Nagu mainitud, on kalurite elu käsitlevaid filmipalu ajavahemikust 1946-1950. a. kaunis napilt. Filmikaadrid paladest "Kalurite juures" ja "Eesrindlikud kalurid"¹⁾ jutustavad kalurikolhoosi "Jahta" tööst. 1950. a. ringvaate "Nõukogude Eesti" eriväljaanne "Nõukogude Eesti kalurid"²⁾ jutustab Saaremaa kalurikolhoosi Põhjaranniku kaluritest.

Filmipala "Kalurite-kolhoosnikute I vabariiklik nõupidamine"³⁾ jutustab nimetatud nõupidamisest. Pikema ettekandega vabariigi kalurikolhooside esimese aasta töösaavutustest ja nende eelseisvatest ülesannetest esines ENSV Ministrite Nõukogu aseesimees sm. Müürisepp.

1) ORKA, kanoosakond, rv. NE, nr. 16, 1950, P-676.

2) Sealsamas, P-699, 1950. a.

3) Sealsamas, P-667, rv. NE, nr. 7, 1950. a.

Kalurid-kolhoosnikud vahetavad töökogemusi, saades palju väärtuslikke juhiseid töö paremaks organiseerimiseks.

Kinooperaatorid ei ole unustanud ka inimesi, kelle kätetooga hakkas põllumajandus sõjajargseil aastail sammuma tõusuteed. Filmipala "Sotsialistliku töö kangela-
ne"¹⁾ näitab, kuidas ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees sm. N. Andresen annab kätte autasu — Lenini ordeni ja kuldmedali "Sirp ja Vasar" — meie vabariigi esimesele Sotsialistliku Töö Kangelasele Karl Isakule Sõmerpalu sovhoosist.

Filmipalas "Tubli loomakasvataja"²⁾ näeme tulevast Sotsialistliku Töö Kangelast Maria Ollikainenit töö juures. Kuu aega hiljem, 1949. a. novembris, jutustab filmipala "Kõrge autasu"³⁾ sellest, kuidas antakse kätte Lenini orden ja kuldmedal "Sirp ja Vasar" koos teiste eesrindlastega ka Maria Ollikainenile. Samas antakse Sotsialistliku Töö Kangelase aunimetus ka õpikus esile toodud Udeva sovhoosi lüpsjale Lembi Paukkule.

Olemasoleva filmimaterjaliga on haaratud peaaegu kõik tähtsamad momendid põllumajanduse arengust esimese sõjajargse viisaastaku perioodil.

Seoses suurte edusammudega tööstuse ja põllumajanduse arengus tõusis töörahva materiaalse heaolu. Juba esimesed suuremad saavutused nii tööstuse kui põllumajanduse taastamisel viisaastaku esimestel aastatel võimaldasid 1947. a. lõpus teostada rahareformi ja kao-

1) ORKA, kinoosakond, P-577, rv. NE, nr. 16, 1948. a.

2) Sealsamas, P-635, rv. NE, nr. 29, 1949. a.

3) Sealsamas, P-637, rv. NE, nr. 31, 1949. a.

Materiaalse
heaolu
kav.

tada kaardisüsteem ning alandada kaupade hindu viisaastaku lõpus. Ka need sündmused kajastuvad filmimaterjalides. Esimestest päevadest kauplustes peale kaardisüsteemi kaotamist ning miitingust Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus nimetatud sündmuse puhul jutustab filmipala "Kaardivaba kaubandus".¹⁾

Toidu ja tööstuskaupade jaehindade alandamisest 1950.a. räägib filmipala "Hoolitsus rahva eest."²⁾

Sõjajärgse viisaastaku jooksul täienes haiglate, lasteasutuste, puhkekodude võrk. Muutus paremaks ja sisukamaks inimeste igapäevane elu. Filmipala "Uus haigla"³⁾ räägib sünnitusosakonna avamisest Tallinna Keskhaigla juures. Sellest, kuidas Tallinna elanike kodudesse seatakse sisse gaasipliite, jutustab filmipala "Gaas elanike teenistusse"⁴⁾. Hoolitsus töötajate tervise eest peegeldub filmipalades "Päev Pärnu mudaravilas"⁵⁾ ja "Pärnu kuurordis"⁶⁾. Sisukast vaba aja veetmisest Nelijärve-Aegviidu Turismibaasis jutustab filmipala "Puhkepäev Aegviidus"⁷⁾, kus näeme puhkamas töölisi Tallinna tehastest.

Palju tähelepanu on pööratud lastele. Näeme mudilasi ettevalmistustel Oktoobripidustusteks Tallinna VI lasteaias⁸⁾, ning päeva Nõmme ja Vineeri- ja Mööblivabriku töötajate lasteaias.⁹⁾

1) ORKA, P-548, rv. NE, nr. 32, 1947. a.

2) Sealsamas, P-667, rv. NE, nr. 7, 1950. a.

3) Sealsamas, P-669, rv. NE, nr. 9, 1950. a.

4) Sealsamas, P-670, rv. NE, nr. 10, 1950. a.

5) Sealsamas, P-537, rv. NE, nr. 20, 1947. a.

6) Sealsamas, P-682, rv. NE, nr. 23, 1950. a.

7) Sealsamas, P-663, rv. NE, nr. 3, 1950. a.

8) Sealsamas, P-637, rv. NE, nr. 31, 1949. a.

9) Sealsamas, P-585, rv. NE, nr. 24, 1948. a.

Noore Nõukogude Eesti suured edusammud veensid ka neid, kes olid sõjapäevadel põgenenud üle piiri, pöörduma tagasi kodumaale. Neile inimestele on pühendatud 1949. a. valminud lühifilm "Jälle kodumaal"¹⁾. Näeme 1948. a. Rootsist tagasi saabunud Robert Vilbastet ja Jüri Laansalu töötamas kalurikolhoosis. Lääne-Saksamaalt on repatrieerunud Osvald Saar, kes on asunud tööle Kaali kooli direktorina. 1949. a. algul Belgiast kodumaale tagasi pöördunud Bernhard Laane on leidnud oma erialale vastava koha Taebla MTJ-s. Nad on rahul oma eluga ja õnnelikud, et on lõppenud troostitu ekslemine võõrsil.

Kultuuri-
revolutsioon
Eesti NSV-s.

Sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse arenguga käsikäes toimus ka kultuurirevolutsioon, millega kaanes hariduse ja kultuurielu järsk tõus Eesti NSV-s. Suuri muudatusi kultuurielus illustreerivad ilmekalt katkendid kinoringvaadetest.

Suurt tähelepanu pöörati juba sõjajärgse viis-aastaku esimestel aastatel hariduselule. NSV liidu Ülemnõukogu teise koosseisu esimesel istungjärgul võtab sõna Eesti NSV esindaja professor Jüri Nuut, kes peatub pikemalt ENSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise plaanis kavandatud ülesannetel hariduse ja teaduslike asutuste töökorraldamise alal. Seda sündmust kajastab filmipala "Sm. Nuut mikrofoni ees."²⁾

Palju on filmimaterjale, mis jutustavad õppetööst eksamitest, pioneeride koondustest, noortest mitsuurinlastest ja õpilaste sisukast vaba aja veetmisest. Filmipala

---

1) ORKA, kinoosakond, P-648, 1949. a.

2) Sealsamas, P-499, rv. NE, nr. 7, 1946. a.

4

"Esimesed eksamid"¹⁾ räägib alanud eksamisessioonist Tallinna 20. Keskkoolis. Toimub eesti keele eksam VII klassis. Mitmed filmipalad on pühendatud traditsioonilisele sündmusele--parimate abiturientide vastuvõtule Kadrioru lossis.²⁾ Sellest, kuidas algab esimene koolipäev Tallinna 17. Keskkoolis ja pidulikust aktusest sel puhul saame ülevaate filmipalast "Esimene koolipäev"³⁾.

Uute kõrgema haridusega spetsialistide kaadri ette valmistamisel oli täita suur osa kõrgematel koolidel. On säilinud kaadrid õppetööst Tartu Riiklikus Ülikoolis⁴⁾, kus näeme professor Valdest pidamas loengut arstiteaduskonna üliõpilastele. Filmipala "Tartu Riiklikus Ülikoolis"⁵⁾ jutustab TRÜ rektorist professor Koortist ning näidatakse teda eksameid vastu võtmas Ajaloo-Keeleteaduskonna üliõpilastelt. Professor Koorti näeme ka avaaktusel üliõpilastele matrikleid kätte andmas.⁶⁾ Filmipala "Tähtis sündmus"⁷⁾ jutustab diplomitööde kaitsmisest Tallinna Polütehnilises Instituudis. Mitmed filmipalad on pühendatud ka Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) tööle kõrgemates koolides. Näiteks filmipala "ÜTÜ töö"⁸⁾, kus tutvustatakse ÜTÜ tööd TRÜ-s :näeme füsioloogia professor Käer-Kingisseppa juhendamas üliõpilaste teaduslikke töid.

Hariduse tormilise arenguga käsikäes käis ka

---

1) ORKA, kinoosakond, P-530, rv. NE, nr. 12, 1947. a.

2) Sealsamas, P-535, rv. NE, nr. 18, 1947 ja P-625, rv. NE, nr. 19, 1949. a.

3) Sealsamas, P-631, rv. NE, nr. 25, 1949. a.

4) Sealsamas, P-509, rv. NE, nr. 18, 1946. a.

5) Sealsamas, P-526, rv. NE, nr. 8, 1947. a.

6) Sealsamas, P-681, rv. NE, nr. 21/22, 1950. a.

7) Sealsamas, P-522, rv. NE, nr. 4, 1947. a.

8) Sealsamas, P-639, rv. NE, nr. 33, 1949. a.

77
teaduse areng. Sõjajärgse viisaastaku jooksul sai teaduslik töö Eesti NSV-s kindla organisatsioonilise aluse.

1946.a. toimunud Eesti NSV Ministrite Nõukogu istungist, kus kinnitati Eesti NSV Teaduste Akadeemia põhikiri ja struktuur saame ülevaate filmipaljas "Eesti NSV Teaduste Akadeemias"¹⁾. Istungi avas sm.A.Veimer. Könega esines Teaduste Akadeemia orgkomitee esimees professor H.Kruus, kes

Eesti NSV Teaduste Akadeemia avastung.
Prof. H. Kruus (v. prof. J. Nuut.

peatub TA ülesannetel taastamisperioodil. Samas ringvaates on näidatud ka Teaduste Akadeemia esimest sessiooni, kus TA presidendiks valitakse H.Kruus, akadeemik. sekretäriks Jüri Nuut, viitsepresidentideks sm.-d Kipper ja Vaabel.

Teaduste Akadeemia instituutide tööst on kõige rohkem tähelepanu 1946-1950.aastate ringvaadetes pööratud Põllumajanduse ja Keemia Instituudile. Filmipaljas "Kuusiku filiaal"²⁾ näeme teaduslikku tööd TA Põllumajanduse Ins-

1) ORKA, kinoosakond, P-500, rv. NE, nr. 8, 1946. a.

2) Sealsamas, P-575, rv. NE, nr. 14, 1948. a.

tituudi Kuusiku filiaali laboratooriumis, kus õpitakse tund-
 ma mullaliikide omadusi. Selle instituudi teine tähtsam fi-
 liaal asus Toomal, kus toimuvale maaviljeluse teaduslikule
 sessioonile on pühendatud filmipala "Sessioon Toomal"¹⁾.
 Siin tutvutakse ka praktiliste töödega sookultuuride arenda-
 misel.

Teadlaste tööst põlevkivikeemia alal leidub ~~parju~~
 kõige paremat materjali lühifilmis "Eesti põlevkivi"²⁾. On
 näidatud professor Kogermanni ja professor Raudseppa uuri-
 mas põlevkiviühendite keemilisi omadusi, mille tulemusena
 saadi uusi parkaineid. Põlevkivituhast ehitusmaterjalide val-
 mistamise probleeme uurib professor Madisson.

Eduka teadusliku töö aluseks peab olema marksistlik
 materialistlik maailmavaade. Tööd poliithariduse alal TA
 liinis kujutab filmipala "Algas õppetöö partei-haridustöö
 võrgus"³⁾. Näeme akadeemik Madissoni esinemas referaadiga
 TA marksismi-leninismi aluste seminaril ja TA teaduslikke
 töötajaid täiendamas oma teadmisi marksismi-leninismi alal
 akadeemik Valdesi juhtimisel. Huvitavaks võrdlusalaks võiks
 siinkohal olla filmipala "Bolševistliku partei võimas idee-
 line relv"⁴⁾, mis kujutab tehase "Volta" töölisi õppimas ~~xxx~~
 marksismi-leninismi aluseid. Poliittunnid toimuvad ka V. Kin-
 gissepa -nim. Teraviljakombinaadis ("Omandame marksismi-leni-
 nismi aluseid"⁵⁾.)

Näeme, et sotsialismi ülesehitamiseks on marksismi-
 leninismi aluste tundmine võrdselt vajalik nii akadeemikule
 kui töölisele.

Eesti nõukogude kultuuri arengule avaldasid suuna-

---

1) ORKA, kinoosakond, P-580, rv. NE, 19, 1948. a.
 2) Sealsamas, P-598, 1948. a.
 3) Sealsamas, P-635, rv. NE, nr. 29, 1949. a.
 4) Sealsamas, P-529, rv. NE, nr. 28, 1948. a.
 5) Sealsamas, P-687, rv. NE, nr. 28, 1950. a.

vat mõju ÜK(b)P KK otsused ideoloogilistes küsimustes: "Draamateatri repertuaarist ja abinõudest selle parandamiseks". Need aitasid palju kaasa kirjanduse ja kunsti rahva elule lähendamisel. Sellest räägib filmipala "Tallinna intelligentsi koosolek"¹⁾, kus jutustatakse ülelinnalisest intelligentsi koosolekust Tallinnas. Könega esineb sm. Karotamm, märkides, et partei otsused on meie intelligentsile juhtivateks poliitilisteks dokumentideks.

1946. a. toimunud Eesti nõukogude kirjanike I kongressist räägib filmipala "Kirjanikud annavad aru"²⁾. Sõnavõtavad sm-d Semper, Jakobson, Karotamm. On saabunud ka külalisi Vene NFSV-st -- kirjanikud Veršigora, Pervomaiski, Antokolski jt.

"Nõukogude Eesti" eriväljaanne "Eesti kirjanduse dekaad"³⁾ on pühendatud 1950. a. toimunud Eesti kirjanduse dekaadile Moskvast. Näeme dekaadi avamist Ametiühingute Maja Sammassaalis. Avakõnega esineb H. Leberecht, J. Smuul märgib ära kirjanduskriitiku Max Laossoni ja luuletaja Debora Vaarandi viljakat loomingulist tegevust. Hiljem toimuvad loomingulised kohtumised kirjanike Surkovi, Tihhonovi, Simonoviga.

Filmipala "Kirjanikud põlevkivibasseinis"⁴⁾ räägib dekaadist osavõtnud kirjanike viibimisest Kohtka-Järvel teel Tallinna. Kirjanikud esinevad oma loomingulise aruandega kaevureile. D. Vaarandi esitab oma "Viru kaevurid".

1) ORKA, kinoosakond, P-510, rv. NE, nr. 19, 1946. a.

2) Sealsamas, P-513, rv. NE, nr. 22, 1946. a.

3) Sealsamas, P- 696

4) Sealsamas, P- 648, rv. NE, nr. 18, 1950. a.

Esinevad ka R.Parve, M.Raud, J.Smuul, rõhutades oma kõnedes, et tihe side töötajatega on alati andnud parimaid lehekülgi meie kirjanduses.

Koos töusuga kõigil kultuurialadel arenes edasi ka eesti teater ja kino. Üheks tähtsaks sündmuseks kultuurielus oli taastatud "Estonia" teatrisaali avamine 1947.a. detsembris, mida näeme filmipalal "Taastatud "Estonia" teatrihoone"¹⁾, ning filmipalal "ENSV Riiklik Vene Draamateater"²⁾ näeme nimetatud teatri pidulikku avamist 1949.a. detsembris.

Meie teatrikunsti ühest tähtsamast saavutusest--

N.Pogodini näidendi "Kremlis kellad" lavastusest Draamateatris jutustab filmipala, kus on toodud katkendeid lavastusest.³⁾ Lenini kuju kehastab Priit Pöldroos. Filmipalal "Betty Kuuskemaa austamine"⁴⁾ näeme B.Kuuskemaad esinemas A.Jakobsoni näidendis "Kaks leeri" ning ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja kätteandmist B.Kuuskemaale 50 aastase lavategevuse juubeli puhul.

Esimese eesti kunstilise filmi ~~orka~~ "Elu tsitadellis" valmistamise käigust saame ülevaate filmipalal "Valmib Nõukogude Eesti esimene kunstiline film"⁵⁾.

Ei ole unustatud ka maarahva kinoalast teenendamist. Üle vabariigi on loodud laialdane rändkinode võrk. Harjumaa parimat kinomehhaanikut K.Kuiiva näeme demonstreerimas äsja valminud eesti filmi "Elu tsitadellis" filmipalal "Eesrindlik kinomehhaanik"⁶⁾. Filmipalal "Päev Tallinna Kinostuudios"⁷⁾

1) ORKA, kinoosakond, P-546, rv.NE, nr.30, 1947.a.

2) Sealsamas, P-590, rv.NE, nr.29, 1948.a.

3) Sealsamas, P-544, rv.NE, nr.27, 1947.a.

4) Sealsamas, P-610, rv.NE, nr.4, 1949.a.

5) Sealsamas, P-540, rv.NE, nr.23, 1947.a.

6) Sealsamas, P-639, rv.NE, nr.33, 1949.a.

7) Sealsamas, P-644, rv.NE, nr.4, 1950.a.

näeme, kui eesrindliku ja ajakohase tehnilise varustusega on sisustatud Tallinna Kinostuudio. Stuudio kollektiiv on kogunenud nõukogude kinematograafia 30. aastapäevale pühendatud pidulikule koosolekule.

Väga sobiv demonstreerimiseks kas kirjandus- või ajalootunnis oleks 1946.a. toimunud L.Koidula põrmu ümbermatmisele Tallinna Metsakalmistule pühendatud ~~filmi~~ ulatuslikum filmipala "Lydia Koidula"¹⁾. Kirst põrmuga oli asetatud "Estonia" kontsertsaali. On väga palju rahvast, lilli, pärgi. Näeme matuserongkäiku ja leinamiitingut Metsakalmistul, mille avab Ed. Päll. Eesti rahva suurt luuletajat on tulnud mälestama vabariigi kirjanikud ja kultuuritegelased sm-d G. Ernesaks, N. Andresen, M. Raud, P. Rummo, K. Taev, J. Semper ja E. Särgava.

Ka sellised tähtsad kultuurisündmused nagu mälestussamba avamine Tallinna vabastamisel langenuile²⁾ ja J. Lauristinile³⁾ on jäädvustatud filmipalades.

Kurba sündmust--J. Vares-Barbaruse, luuletaja ja riigimehe matust ja leinamiitingut käsitleb filmipala "Joh. Varest mälestades"⁴⁾. Filmi alguses antakse lühike ülevaade J. Varesse tegevusest riigimehe ja kirjanikuna.

Nõukogude korra tingimustes arenes laiade rahvahulkade kunstiline isetegevus ja seda ka maarajoonides. Dokumentaalne lühifilm "Rahvaloomingu pidupäev"⁵⁾ on pühendatud ENSV kolhoositalurahva kunstilise isetegevuse esimesele vabariiklikule ülevaatusle Tallinnas. Ülevaatusel avaldus eredalt ja omapäraselt eesti kolhoositalurahva

1) ORKA, kinoosakond, P-508, rv. NE, nr. 17, 1946. a.

2) Sealsamas, P-541, rv. NE, nr. 24, 1947. a.

3) Sealsamas, P-684, ry. NE, nr. 25, 1950. a.

4) Sealsamas, P-544, rv. NE, nr. 23, 1946. a.

5) Sealsamas, P-700, 1950. a.

Juubelilaulupeole endale on pühendatud osa värvil-
 lisest filmist "Nõukogude Eesti"¹⁾. Filmis jutustatakse
 laulupiduliste saabumisest Tallinna nii Eestist kui ka
 vennasvabariikidest, laulupeost osavõtjate rongkäigust.
 35000 lauljat ja rahvatantsijat sammuvad katkematu lindi -
 na. Neid tervitab rahvas kõnniteedel ja majade akendel. Näe-
 me rahvatantsijaid esitamas "Tuljakut" ning ühendkoori
 esitamas Eugen Kapi kantaati "Rahva võim" laulupeo üldju-
 hi Gustav Ernesaksa juhatusel.

10 aastat oli möödunud noore Nõukogude Eesti
 sünnist. Sellest, kui suure pidulikkusega rahvas tähistas
 seda juubelit, saame ilmeka pildi eelpooltoodud filmi
 "Nõukogude Eesti" vaadates.

Käesolevas peatükis analüüsitud filmikaadri-
 test oleks mõeldav koostada õppefilmid, mis käsitleks in-
 dustrialiseerimist, kolhooside loomist ja kultuurirevo-
 lutsiooni ENSV-s. Tuleb arvestada seda, et praegustel kesk-
 kooliõpilastel ei ole mingeid isiklikke mälestusi esimes-
 test sõjajärgsetest aastatest ning õpiku fakte illust-
 reerivad filmid aitaksid kahtlemata palju kaasa õpitavate
 teadmiste süvendamisele ja sündmuste õigele mõistmisele.

---

1) ORKA, kinoosakond, P-681, rv. NE, nr. 21/22, 1950. a.

K o k k u v ö t e .

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil vastuvõetud programmis püstitatud nõuded uue põlvkonna kasvatamiseks rõhutavad vajadust kasutada õppeprotsessis võimalikult kõiki kaasaja tehnilisi vahendeid. Neist efektiivsemaks on osutunud õppefilm.

Kuigi filmid ja eriti dokumentaalfilmid on ajaloo õpetamisel suurepäraseks näitlikuks vahendiks, on nende kasutamine ajalooõpetajate poolt Eesti NSV-s väga piiratud. Üheks selle põhjuseks on õppefilmide vähesus.

Koolide tehniline varustus täieneb iga aastaga kitsasfilmiprojektorite näol.

Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut

(VTÕI) korraldas hiljuti kursused õpetajatele, kus õpetati välja umbes 300 kitsasfilmi demostreerit.

Vaatamata sellele, et ENSV Haridusministeeriumi käskkiri nr. 189 1960.a. näeb ette aastas kahe õppefilmi valmistamist, on seni valmistatud ainult kaks õppefilmi "Taassünd" 1960.a. ja "Ed. Vilde" 1961.a. Mõlema filmi loomiseks on kasutatud filmimaterjale ORKA Kiirkoosakonnast. Käesoleval aastal õppe-

filme valmistatud ei ole.

ORKA Kinoosakonna filmifond sisaldab terve rea väga tänuväärseid filmimaterjale ajaloo tunni näitlikustamiseks. Kuna on teda, et pikaajalise seisimise tulemusena võib filmilint tuh muda ja muutuda rabedaks, oleks viimane aeg alustada ENSV ajaloo alaste õppefilmide loomist, tehes algust ulatuslikumate ja huvitavamate materjalidega. Objektiivsed tingimused selleks on olemas.

Õppefilmide valmistamisest ORKA Kinoosakonna materjalide põhjal on huvitatud ka osakond ise. ORKA Kinoosakonna tööplaani on võetud valmistada koostöös Tallinna Kinostuudioga lähemal ajal üks õppefilm, kasutades selleks osakonnas säilitatavaid filmimaterjale. Tuleb ka ära märkida sama osakonna fotokogu, mis sisaldab palju huvitavaid, originaalseid ja unikaalseid fotomaterjale möödunud ajaloolistest sündmustest ja tänapäevast. Ka fotosid oleks võimalik kasutada õppeprotsessi näitlikustamiseks, valmistades neist positiivkoopiaid või kasutada neid ära koos dokumentaalsete materjalidega ja filmikaadritega õppefilmides. *või diafilmide valmistamiseks.*

Nõukogude kinokroonikad valgustavad eredalt suuri ümberkujundusi meie maal, näitavad lihtsaid tööinimesi tööprotsessis, õpetavad armastama meie kodumaa mine-

vikku ja tänapäeva. Kroonikafilmi omaduseks on nende kõrge ideelisus ja dokumentaalsus.

Sellised väärtuslikud filmimaterjalid ei tohiks kasutamata jääda õppeprotsessis.

Nende õppefilmide kasutamine ajalootunnis annaks Eesti NSV ajaloo õpetamisele eiulist veenvust, emotsionaalsust ja suurt kasvatuslikku mõju. Nad teevad õpilastele vahetult tajutavaks meie kodumaa mineviku pöördelised sündmused, millest uuel kasvaval põlvkonnal puuduvad isiklikud mälestused. Vajadus selliste filmide järgi on suur.

ORKA Kinoosakonna filmimaterjale^m olemasoleval kujul koolidele demonstreerimiseks laenutada ei saa, kuna filmid on laialt linnil. Peale selle sisaldab üks ringvaate ketas mitu erineva temaatikaga pala. Selleks, et demonstreerida neid tuntas, peab valmistama koopiad kitsal linnil, valides selleks välja sobivad palad.

Kõne alla tuleks ka mõnest juba olemasolevast dokumentaalfilmist nagu "Eestimaa" (1941), "Tartu Riiklik Ülikool" (1952), "40 aastat tagasi" (1957) ning "Vana Tallinn", "Tõe ja vabaduse eest" ja "Lehekülgi võitlusest" (1958.a.) positiivkoopiate valmistamine kitsal linnil. See oleks võrdlemisi väikesi kulutusi ja lühikest aega nõudev töö.

Seni on ORKA Kinoosakonna filmimaterjale lae-

nutanud põhiliselt Tallinna Kinostuudio ja Televisioonistuudio propagandasaadete toimetus möödunud ajaloolisi sündmusi käsitlevate saadete koostamisel. Nii on valmistatud telesaateid - "22. juuni 1941", "Nii vabastati Tallinn", "Oma elu peremehed", "Nad ei sure" (Hans Heidemani kohta), "Rahurindel" jt. Tallinna Kinostuudio poolt on valmistatud dok. lühifilmid "Ed. Vilde", "Nõukogude Eesti noored", "Taas-sünd" jt.¹

Käesolevas diplomitöös esiletoodud filmipaladest oleks mõeldav spetsiaalsete õppefilmide loomine Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja perioodist, esimesest sõjajärgsest viisaastakust 1946-1950 jt.

Sellised filmid võivad pakkuda huvi ka laiemale üldsusele, näiteks demonstreerimiseks televisioonis, kinodes jne., omades sealjuures suurt kasvatuslikku ja poliitilist väärtust. Oleks mõeldav ka mõnede selliste filmide tõlkimine vene keelde ja kasutamine ka üleliiduliselt Balti liiduvabariikide ajalugu käsitlevate teemade õpetamisel. (näit. "Taas-sünd").

Samuti võiks valmistada ka üksikute kitsamate teemade kohta lühemaulatuslikumad filmipalad kitsal

---

¹ ORRKA, Kinoosakond, Dokumentaalfilmide ajutamiseks kasutamiseks laenutamise aktid 1961, 1962.a.

lindil, nagu "Nõukogude võimu esimesed edusammud Eesti NSV-s 1940-1941.a.", "Eesti Laskurkorpuse võitlusteest", "Eesti rahva kangelasikuist tööst tagalas", "Sotsialistliku suurpõllumajanduse loomisest Eesti NSV-s" jt.

Kuigi õppefilmide loomine ORKA Kinoosakonna dokumentaalfilmide baasil on väga vajalik ja õpetajate poolt tervitatav, on see ühtlasi suuri kulutusi nõudev töö. Nii läks õppefilmi "Taassünd" valmistamine maksma Haridusministeeriumile ca 100 000 rubla (vanas vääringus), kuna filmi eest maksmine toimis poolkunstilise filmi hinnakirjade järgi. Kuid tuleb leida võimalusi ja need on ka olemas, et valmistada filme väiksemate kulutustega. Üheks selliseks teeks on kombineeritud välisvõtete ärajätmine.

Käesolevas diplomitöös on piirdutud filmimaterjalide analüüsiga ajavahemikust 1940-1950, kuna hilisemad materjalid on veel osaliselt Tallinna Kinostudio käsutuses. Oleks vajalik edaspidi tutvuda lähemalt ka dokumentaalfilmidega hilisematest aastatest, et nende baasil luua uusi õppefilme. Filmimaterjale selleks on olemas (ca 20 dokumentaalset lühifilmi ja ca 550 kinoringvaadet).

Antud töö on esimeseks katseks ulatuslikumalt selgitada ENSV ORKA kino-fono-fotoosakonna filmifondide kasutamise võimalusi ajalootundide näitlikustamiseks.

K A S U T A T U D F I L M I D

1940.a.

1. P-422 dokumentaalne lühifilm "Rahva tahe"
2. 1960.a. valminud õppefilm "Taassünd"

1941.a.

3. P-441, ringvaade "Nõukogude Eesti" (rv.NE) nr.3
4. P-447, rv.NE nr.10
5. P-449, rv.NE nr.12
6. P-453, rv.NE nr.17
7. P-46b, rv.NE nr.1 (eriväljaanne)
8. P-462, rv.NE nr.2 (eriväljaanne)
9. P-463 dokumentaalne lühifilm "Eestimaa"

1942.a.

10. P-467, rv.NE nr.1
11. P-468, rv.NE nr.2

1943.a.

12. P-469, rv.NE nr.3
13. P-470, rv.NE nr.4
14. P-471, rv.NE nr.5

1944.a.

- 15.P-472,rv.NE nr.6
- 16.P-473,rv.NE nr.7
- 17.P-474,rv.NE nr.8

1945.a.

- 18.P-477,rv.NE nr.1
- 19.P-478,rv.NE nr.2
- 20.P-479,rv.NE nr.3
- 21.P-480,rv.NE nr.4
- 22.P-481,rv.NE nr.5
- 23.P-483,rv.NE nr.7
- 24.P-484,rv.NE nr.8
- 25.P-485,rv.NE nr.9
- 26.P-486,rv.NE nr.10
- 27.P-487,rv.NE nr.11

1946.a.

- 28.P-494,rv.NE nr.2
- 29.P-496,rv.NE nr.4
- 30.P-499,rv.NE nr.7
- 31.P-500,rv.NE nr.8
- 32.P-503,rv.NE nr.11
- 33.P-505,rv.NE nr.13
- 34.P-506,rv.NE nr.14/15
- 35.P-508,rv.NE nr.17
- 36.P-509,rv.NE nr.18
- 37.P-510,rv.NE nr.19
- 38.P-511,rv.NE nr.20
- 39.P-512,rv.NE nr.21

40.P-513,rv.NE nr.22

41.P-514,rv.NE nr.23

1947.a.

42.P-522,rv.NE nr.4

43.P-525,rv.NE nr.7

44.P-526,rv.NE nr.8

45.P-527,rv.NE nr.9

46.P-529,rv.NE nr.11

47.P-530,rv.NE nr.12

48.P-535,rv.NE nr.18

49.P-537,rv.NE nr.20

50.P-540,rv.NE nr.23

51.P-541,rv.NE nr.24

52.P-543,rv.NE nr.26

53.P-544,rv.NE nr.27

54.P-546,rv.NE nr.30

55.P-548,rv.NE nr.32

56.P-544 dokumentaalne lühifilm "Laulev rahvas"

1948.a.

57.P-565,rv.NE nr.4

58.P-568,rv.NE nr.7

59.P-570,rv.NE nr.9

60.P-573,rv.NE nr.12

61.P-575,rv.NE nr.14

62.P-576,rv.NE nr.15

63.P-580,rv.NE nr.19

64.P-582,rv.NE nr.21

65.P-583,rv.NE nr.22

- 66.P-585,rv.NE nr.24
 67.P-590,rv.NE nr.29
 68.P-589,rv.NE nr.28
 69.P-594,rv.NE nr.33
 70.P-598 dokumentaalne lühifilm "Eesti põlevkivi"
 71.N-599 dokumentaalne lühifilm "Esimene kolhoos Eestis"
 72.P-602 dokumentaalne lühifilm "Mu isamaa on minu arm"
 73.P-606 dokumentaalne lühifilm "Uut elu rajamas"

1949.a.

- 74.P-610,rv.NE nr.
 75. P-623,rv.NE nr.17
 76.P-630,rv.NE nr.24
 77.P-631,rv.NE nr.25
 78.P-633,rv.NE nr.27
 79.P-635,rv.NE nr.29
 80.P-636,rv.NE nr.30
 81.P-637,rv.NE nr.31
 82.P-639,rv.NE nr.33
 83.P-640,rv.NE nr.34
 84.P-646,~~xxx~~ dokumentaalne lühifilm "Gaas Leningradile"
 85.P-648 dokumentaalne lühifilm "Jälle kodumaal"
 86.P-657 dokumentaalne lühifilm "Taassündinud tehas"
 87.P-658 dokumentaalne lühifilm "Tee tulevikku"

1950.a.

- 88.P-661 ,rv.NE nr.1
 89.P-663,rv.NE nr.3
 90.P-664,rv.NE nr.4
 91.P-667,rv.NE nr.7

92.P-669,rv.NE nr.9

93.P-670,rv.NE nr.10

94.P-675,rv.NE nr.15

95.P-681,rv.NE nr.21/22

96.P-682,rv.NE nr.23

97.P-684,rv.NE nr.25

98.P-685,rv.NE nr.26

99.P-687,rv.NE nr.28

100.P-688,rv.NE nr.29

101.P-699,rv.NE eriväljaanne "Nõukogude Eesti kalurid"

102.P-700 dokumentaalne lühifilm "Rahvaloomingu pidupäev"

103.P-696,rv.NE eriväljaanne "Eesti kirjanduse dekaad"

K A S U T A T U D K I R J A N D U S .

- 1) Boikov, V., Sotsialistlik võistlus eesti tööstusettevõtetes esimestel nõukogude aastatel, "Kaasaja ajalooost," Eesti Riiklik Kirjastus (ERK), Tallinn (Tln.), 1961
- 2) Eesti NSV Haridusministeerium. Keskkooli programmid 1961/ 62 õppeaastaks, IX-XII klass. Ajalugu, ERK, Tln., 1961
- 3) Eesti NSV Haridusministri sm. F. Eiseni kõne 8. jaan. 1962. a., "Nõukogude Õpetaja", nr. 2, 13. jaan. 1962. a.
- 4) Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest meie maal (NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu teesid) ERK, Tln, 1958
- 5) Nikiforov, D., Näitlikkus ajaloo õpetamisel, ERK, Tln, 1957
- 6) Nittim, E., Kinostuudio vajab abi, "Sirp ja Vasar" nr. 47, 19. nov. 1954

7. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, ERK,
Tln, 1961
8. Panksejev, A., Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus
tööliisklassi ja talurahva liidu kindlustamise eest,
ERK, Tln, 1961
9. Purge, S., Kaadrite ettevalmistamisest Eesti NSV-le Suure
Isamaasõja päevil nõukogude tagalas, "Kaasaja ajaloost",
ERK, Tln., 1961
10. Rosin, I., Kinofilmi kasutamine õppetöös, "Nõukogude Kool",
nr. 3, 1962
11. Архангельский, С.И., Учебное кино, Государственное учебно -
педагогическое издательство Министерства просвещения,
Москва, 1959
12. Вопросы повышения эффективности урока, Издательство Акаде-
мии Педагогических Наук, Москва, 1959
13. Ждан, В., Военный фильм в годы Великой Отечественной
Войны, Госкиноиздат, Москва, 1947
14. Крупская, Н.К., Обучение и воспитание в школе,
Педагогические сочинения, Том III, Москва, 1959

15. Меламцов, И.Я., Применение кино на уроках в средней школе, Издательство Академии Педагогических Наук, Москва, 1954
16. О некоторых изменениях в преподавание истории в школах, Вопросы идеологической работы, Москва, 1961
17. Партия и кино, Сборник материалов, Госкиноиздат, Москва, 1939
18. Пономарева, А.В., Использование учебных кинофильмов на уроках истории, "Преподавание истории в школе", 1961, № 5
19. Смирнов, В., Документальные фильмы о Великой Отечественной Войне, Госкиноиздат., Москва, 1947
20. Чашко, Л.В., Учебный фильм как средство повышения эффективности урока, "Советская педагогика," 1961, № 9

ALLIKMATERJALID.

21. ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarchiiv (ORKA), Fond R-14, Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat, nim.1, s.Ü.1072, 1079
22. ORKA, Fond 14 Siseministeerium, nim.2-I, s.Ü.148
23. ORKA, Fond R-1, Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat, nim.2, sÜ.6, 32, 45
24. ORKA Kino- fono- fotoosakond, Tallinna Kinostudio filmifondi montaažlehed 1946-1950
25. ORKA Kino- fono- fotoosakond. Filmide ajutiseks kasutamiseks

laenuamise
aktid 1961-1962.a.

26. ORKA Kino- fono- fotoosakond, 1948.a. lühifilmide dokumentatsioon.

KÄSIKIRJALINE MATERJAL.

27. Lepik, S., diplomitöö "Oppetöö näitlikustamisest ajaloo tundides," TRÜ NSV Liidu Ajaloo kateeder, Tartu, 1955.

S I S U K O R D

	lk.
1. Sissejuhatus	1
2. I peatükk	
Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis ja esimesed edusammud kajastumas kinodokumentides.....	13
3. II peatükk	
Kinodokumendid eesti rahva võitlusest Suures Isamaa- sõjas, tööst tagalas ning sõjajärgsetest esimestest taastamistöödest.....	29
4. III peatükk	
Kinodokumendid esimese sõjajärgse viisaastaku kohta (1946-1950).....	53
5. Kokkuvõte.....	84
6. Kasutatud filmid.....	89
7. Kasutatud kirjandus.....	94